

Rhena Taylorová

Ked' ma môj otec najviac potreboval

Príbeh jedného dlhého lúčenia

2017

Z anglického originálu LOVE IN THE SHADOWS,
nemeckého vydania
ALS VATER MICH AM MEISTEN BRAUCHTE
a českého vydania
KDYŽ MNE MŮJ OTEC NEJVÍCE POTŘEBOVAL
(ISBN 80-86509-02-8)

Do slovenčiny preložila
Jarmila Rečníková

Vydavateľ: Kresťanský sbor Ostrava-Kunčičky
Zodpovedný redaktor: Ján Ostrolucký
Obálka: ETHICS Ostrava
Tlač: ETHICS Ostrava
Vydanie: prvé
Rok vydania: 2017
© 2017, Kresťanský sbor Ostrava-Kunčičky
ISBN 978-80-88135-13-5

PREDHOVOR K ČESKÉMU VYDANIU

Ked' som sa pred viac ako štyridsiatymi rokmi vydávala za nášho pacienta s ťažkou ischemickou chorobou a po niekoľkonásobnom infarkte myokardu, prehlásil pán primár, že som blázon, pretože „ten človek bude žiť rok, maximálne dva“.

A keď som podnikla určité opatrenia, v prípade, že by mal pán primár pravdu (adoptovala som napríklad manželove deti, aby mali aj právne zaistené, že ich neopustím, nakoľko adopcia je z mojej strany nezrušiteľná, z ich kedykoľvek), verila som, že spolu s manželom ma čaká dlhší spoločný život ako rok alebo dva. Mala som vtedy tridsaťtri a manžel päťdesiatjeden.

Nielenže sa skoro mohol vrátiť do svojho milovaného výskumného ústavu, ale pracoval tam do svojich sedemdesiatych štyroch rokoch, štyri roky ako dôchodca, a keby nebolo bolesti hlavy po pásovom opare na trojklannom nerve, bol by zostal pracovať ešte ďalej.

Pán Boh nám pridala ešte ďalšie dve deti, často sme spoločne cestovali po našej krajine a po Európe a neskôr sme sa radovali z vnúčat, dnes už aj z pravnúčat.

V tom krásnom rodinnom kruhu sme oslávili manželove deväťdesiatiny...

Alzheimerova choroba je zákerná plazivá a zaskočí vás, keď si myslíte, že staroba po naplnenom živote s mnohými možnosťami služby aj v pokročilom veku, je krásna.

Naraz je milovaný človek inde, neviete sa dostať do jeho predstáv a neuvidíte za jeho tieňom. Môžete len ďalej slúžiť, milovať a vážiť si tých zábleskov jasných chvíľ, kedy o vás vie, má vás rád a vďačne vníma vašu službu.

Bola som veľmi vďačná sestre Heidy Schenkerovej, keď mi na seminári o kresťanskej psychiatrii v apríli 2002 vložila do rúk nemecký preklad knihy Rheny Taylorovej. Prečítala som ju na jeden dych a vedela som, že to je ono. To potrebujú čítať tí bezmenní hrdinovia, ktorí slúžia zmäťeným starým ľuďom s veľkou oddanosťou, bez nároku na ocenenie.

Verím, že aj u nás vznikne podobná organizácia, ako ju pre službu starým ľuďom založila autorka knihy, a pozerám sa po spolupracovníkoch na tomto zamýšľanom projekte.

Nuž, tu je kniha, ktorá aj mne veľmi pomohla.

Pani MUDr. Tamare Tošnerovej naozaj veľmi srdečne ďakujem za láskavú odbornú pomoc so skresľujúcimi alebo starobu znevažujúcimi výrazmi, ktorým sa anglický originál a nemecký preklad nevyhýba.

Naším čitateľom vrele odporúčam príručku, spracovanú práve MUDr. Tošnerovou „*Pocity a potreby starajúcich sa o starších rodinných príslušníkov*“. Obsah napovie, s čím sa v publikácii môžete zoznámiť: Historický pohľad na opatrovateľov, Pohľad Národnej asociácie rodinných opatrovateľov v USA, Výskum záťaže opatrovateľov v ČR v rokoch 1998-1999, Monitorovanie záťaže opatrovateľov, Exprese českých opatrovateľov, Zátťaž partnerov starajúcich sa o postihnutých demenciou v krajinách EÚ, Faktory spojené so záťažou partnerov, Kvalitatívna analýza skúsenosti opatrovateľov partnerov, Odporúčanie britskej štúdie pre praktických lekárov.

Príručku možno zdarma dostať na ambulancii pre poruchy pamäte na I. Internej klinike KNKV Praha 10, Šrobárova 50, telefón: 02/67161111 / Dr. Tošnerová.

Eudmila Hallerová

PREDHOVOR K SLOVENSKÉMU VYDANIU

O Alzheimerovu chorobu som sa začala viac zaujímať po smrti môjho ocka v roku 2004. Moja mamka sa totiž zo dňa na deň menila, zabúdala čoraz viac a veľmi „ostarla“, ani nie tak fyzicky, ako duševne. S ockom boli totiž nielen jedno telo, ale aj jedna duša a tak, niet sa čomu čudovať...

V roku 2008 sa jej stav veľmi zhoršil. Priateľka, sestra v Kristu MUDr. Marie Smílková z Brna – mi po jednom rozhovore povedala: „Jarka, Tvoja mamka má ‚priateľa Alzheimeru‘ a ja Ti pošlem jednu krásnu knihu – skutočnú udalosť, aby si bola pripravená...“

A tak knihu „Když mne můj otec nejvíce potřeboval“ mi poslala. Rhena Taylorová ju napísala v roku 1996, do češtiny Ludmila Hallerová ju preložila v roku 2002 a ja ju prekladám do slovenčiny o 10 rokov neskôr.

Štatistika o ľuďoch postihnutých Alzheimerom, je iná, ako bola v tom období a aj lekárska veda „získala“ nové poznatky, ale príbehy postihnutých ľudí sú podobné.

A tak túto malú publikáciu som preložila do slovenčiny, lebo pán Taylor mi skoro vo všetkom pripomína moju mamku, aj keď je ešte veľa okamihov v jej živote, kedy sa javí ako zdravá.

Teraz však niečo o tom, ako je to s Alzheimerovým onemocnením, lebo ako som sa dočítala, táto choroba je tichou epidémiou šedivejúceho ľudstva, aj keď – niekedy – postihuje aj mladších, ale to je dané genetikou. Štatistika hovorí, že vo svete je registrovaných už 24 miliónov chorých. Ročne pribúda 4,5 milióna nových prípadov. Nuž, starneme...

Na Slovensku, už dnes, je okolo 60 000 ľudí postihnutých touto chorobou. A so starnutím populácie ich rýchlo pribúda.

Tiež som sa dočítala, že výskumom Alzheimerovej choroby sa veľmi dôkladne zaoberá Prof. MVDr. Michal Novák, PhD, D.Sc. – neurovedec. V rokoch 1985 až 1994 bol na dlhodobom pobyte v Laboratóriu molekulárnej biológie Centra medicínskeho výskumu a na univerzite v Cambridgei vo Veľkej Británii. Po návrate založil u nás Neuroimunologický ústav SAV, ktorý odvtedy aj vedie. V roku 1994 tiež založil nadáciu Memory s denným centrom MEMORY pre postihnutých Alzheimerovou chorobou. V dennom centre Memory je pacient od rána do večera v starostlivosti odborníkov, lekárov, kvalifikovaných opatrovateľov ovládajúcich špeciálnu reč s pacientmi s Alzheimerovou chorobou, ktorí jeho pamäť udržujú v aktívnom stave.

Vedci totiž zistili, že hlavnou zložkou Alzheimerovej neurofibrilárnej patológie je tau proteín, čiže bielkovina, ktorá je dôležitá pre vytváranie a uchovanie pamäti v mozgu. Alzheimerova choroba má štádiový vývoj, v priebehu ktorého sa zdravý tau proteín premieňa na chorý, a ten nezdoriteľne mení zdravé molekuly tau proteínu v nervových bunkách a dráhach mozgu na choré. Vraj je to akási tichá forma rakoviny.

Pán profesor Novotný hovorí, že sa preto musíme o svoj mozog starať ako o každý iný orgán, nesmieme ho zanedbávať. Mozog je nesmierne náročný v prvom rade na kyslík, preto je také dôležité, aby sme ho aspoň raz denne dôkladne okysličili. A vraj na to stačí 20 minút zrýchlenej chôdze. Tiež je veľmi dôležitý tréning pamäti.

V centre Memory trénujú aj zdravých seniorov. „Neuróny“ – hovorí MUDr. Novák – „si udržujem tým, že myslím, že som aktívny a pozitívne naladený. Ďalšia vec – nie náhodou sa voláme Neuroimunologický ústav. Lebo imunitný systém prispieva k tvorbe pamäti a myslenia. Žijeme však v čase plnom stresov. A stres je veľký nepriateľ imunitného systému. Pod vplyvom chronického stresu veľa buniek tohto systému jednoducho

zmizne, rozpustí sa. Ak mám zle „namiešané“ gény, treba sa stresom vyhýbať“ – toto radí tento lekár a vedec.

Starostlivosť o človeka s Alzheimerovou chorobou je náročná a vyčerpávajúca, a to nielen emocionálne, ale aj fyzicky. Únava prichádza tak z neustálej opatery samotnej, ako aj z jej fyzickej náročnosti – či už je to pomoc pri sprchovaní, obliekaní, prijímaní stravy, alebo obvyčajnej chôdzi. Je preto extrémne náročné pre jedného človeka starať sa o blízkeho s Alzheimerom.

Počas starostlivosti o človeka s Alzheimerovou chorobou zažije zodpovedný opatrovateľ mnoho emócií – hnev, osamelosť, rozpaky a veľa smútku.

Väčšina opatrovateľov sú blízki príbuzní, ktorí poskytujú starostlivosť doma, každý deň – celý deň – a je to úloha, ktorá zvyčajne ovplyvní prakticky každý aspekt ich života. Toto všetko som sa dočítala, ale toto aj prežívam...

Tento preklad a príbeh Rheny – dcéry pána Taylora postihnutého Alzheimerovou chorobou, je iný, ako tie, o ktorých čítame v lekárskejších časopisoch, či na internete.

V živote Rheny – tak, ako v mojom – je totiž dôležitá viera v živého Boha a tým je celý tento dej iný...

Nuž, predkladám Vám príbeh pána Taylora, jeho dcéry Rheny a manželky Gwen s túžbou, aby sme my, laici, aspoň trochu pochopili, ako to s pacientmi s Alzheimerovou chorobou je, a ako im môžeme pomôcť...

Jarmila Rečníková

ROZLÚČKA S AFRIKOU

Keby som už vtedy bola vedela to, čo viem dnes, určite by som bola oveľa skôr u svojho otca spozorovala náznaky demencie, starobou podmienenú zmätenosť. Zvykli sme si však pri starých ľuďoch prehliadať zabúdanie, a to svoje tiež.

„Hovorila som ‚utorok‘? Prepáčte, naozaj som myslela, že som povedala ‚štvrtok‘. Nuž čo, starneme...“

„Kedy sme sa spoznali? Minulý júl v Nairobi? Je mi to veľmi ľúto, ale naozaj si nespomínam. Viete, pamäť jednoducho vynecháva...“

Často takéto vety vyslovíme, ale vôbec to tak nemyslíme. Trvá to dosť dlho, než si uvedomíme, že s rozumom niekoho nám drahého nie je nič v poriadku.

Raz mi povedala Gwen, moja nevlastná matka, keď som bola na dovolenke v Anglicku: „Mám obavu o tvojho otca. Asi pred týždňom som odišla do Londýna a nechala som mu v rúre obed. Potreboval si ho len zohriať. Keď som sa však večer vrátila, bolo jedlo tam, kde som ho položila.“

Otecko vždy rád jedol. Predtým to pre nás v rodine bývalo veľmi milé, keď bezprostredne po každom jedle povedal mamičke: „Varíš výborne, miláčik.“ A bolo jedno, či sme mali zapekanú fazuľku na chlebe, alebo niečo, čo pripravovala celé hodiny. Určite, aj v ten deň bol hladný. Prečo nezapol rúru a nezjedol svoj obed?

Ale ešte niečím bližším som si uvedomila, že tu niečo nehrá. Gwen odišla a ja som varila. Bolo horúce leto, tak som urobila nákyp so sušeným ovocím a vanilkovým krémom. „Čože je to za dobrý nákyp?“ spýtal sa ocko. „Zo sušeného ovocia,“ odpovedala som. „Našla som ho úplne vzadu v špajze. Asi tam zostalo od Vianoc.“

Na druhý deň sme nákyp dojedali. „Čože je to za dobrý nákyp?“ pýtal sa. Gwen celá prekvapená odpovedala: „Zo sušeného ovocia. Včera si sa už na to tiež pýtal.“

Bolo to prvýkrát, čo som v jeho očiach zahliadla ten frustrovaný výraz odmietnutia a mrzutosti. V rannom štádiu svojej choroby, každú podobnú pripomienku odmietol takýmto pohľadom. Neskôr som sa dozvedela, že najskôr začne vynechávať krátkodobá pamäť.

Je slabšia pamäť nemoc, alebo „len“ (pokiaľ toto slovko však môžeme použiť) dôsledok staroby? Stanoviská expertov sú rôzne. Pojem „Alzhei-

mer“, ktorý sa skôr používal iba vtedy, keď mladší ľudia ochoreli demenciou, sa zásluhou oznamovacích prostriedkov stáva stále bežnejším. U starších ľudí sa hovorilo o „stareckej demencii“, alebo čo znie ešte horšie o „stareckej slabomyseľnosti“.

Lekári a vedci sú zajedno, že počet takto postihnutých ľudí stále stúpa. Musíme sa pripraviť, že o tom budeme počuť čím ďalej tým viac, a to, ako starne populácia. Podľa odhadov bude v roku 2011 vo Veľkej Británii na milión takto postihnutých ľudí (v Nemecku – podľa informácie Nemeckej Alzheimerovej spoločnosti to bude v roku 2005 1,2 milióna nemocných).

Tie pre nás tak záhadné príznaky sa pomaly začali u otecka čím ďalej, tým viac, prejavovať. Boli to malé výpadky pamäte (takmer vždy krátkodobej varianty), ktoré nás znepokojovali. Ale pokúšali sme sa na ne nezabudnúť. Otecko žil vo svojom vlastnom dome, v pokojnej dedinke na východe vojvodstva Norfolk. V prostredí, na ktoré bol zvyknutý a s milovanou ženou po boku bol šťastný. Nebolo toho veľa, čo ho mohlo znepokojiť alebo rozčúliť. A tak som pokračovala vo svojej práci v Keni, aj napriek prvým príznakom jeho zábudlivosti, ale od tej doby som každý rok, vždy celý mesiac, svoju dovolenku trávila v Anglicku.

Na každej svojej návšteve – dovolenke – som spozorovala stále viacej zmien. Gwen ho už nechcela nechávať v noci samého, a keď som prišla domov, samozrejme využila príležitosť, aby odišla na niekoľko dní ku svojej sestre do Londýna. Jej neprítomnosť evidentne vyvádza úplne otecka z miery. Mala som vo svojej izbe písací stôl, kde na mňa čakala moja práca. Krátko po obede, keď inokedy pokojne sedával s Gwen a novinami (ktoré už síce sotva čítal, ale chcel ich mať po ruke) a časom obyčajne zaspával, odchádzala som do svojej izby a pokúšala som sa písať listy, alebo nejaké články.

Ale samota otecka znepokojovala. Len kratučko zdriemol a hneď sa prebúdzal. Keď sa zobudil, nevedel, či je okrem neho ešte niekto doma. Tak sa pomaly šmotal a ťapkal (chôdza mu už robila problémy) po schodoch hore chodbou k mojej izbe. Ťap, ťap, ťap. Potom otvoril dvere. „Haló, moja milá, tak tu si. Ako sa ti darí?“ „Mne sa darí dobre, ocko“ – odpovedala som. „Chceš si sadnúť a chvíľu byť so mnou?“ „Nie, nie... To je v poriadku. Len som chcel vedieť, kde si.“ A to ťap, ťap, ťap sa zase pomaly vzdalovalo. O desať minút som počula, ako sa stolička v jedálni zase posúva a rovnaká procedúra sa opakovala znova a znova.

Milovali sme otecka: Gwen a ja. Keď sa pozerám naspäť, viem, že sa mohol pokladať za veľmi šťastného, že má okolo seba dvoch ľudí, ktorí ho

majú radi a sú tu, aby sa v posledných rokoch jeho života o neho postarali. A my sme mohli hovoriť o šťastí, že sme mali jedna druhú. S neveriacim zdesením sledujem štatistiky, podľa ktorých vo Veľkej Británii žije osamote okolo 154 000 duševne zmätených ľudí (Home Alone – Sami doma – vydala Alzheimers Disease Society, júl 1994). Ale, Gwen a ja, by sme museli byť sväté, aby sme sa nerozčúlili!

Určite by to bolo bývalo pre mňa ľahšie prerušiť prácu na článku a sadnúť si s oteckom, keď Gwen nebola doma. Ale veď predsa, i ja som mala svoj život! Nie je mojím zvykom, sadnúť si poobede a podriemkavať – a to bolo v dobe, keď som samú seba presviedčala, že život ide jednoducho ďalej. Tak sa stalo, že som jednoducho to jeho chodenie sem a tam vydržala a nahovárala som si, že lekár oteckovi odporučil pohyb. Nakoniec som však predsa len zišla dole do jedálne a pokračovala v písaní rukou. Bolo to však v dobe, kedy som už bola úplne závislá na svojom počítači, takže v to popoludnie som už toho veľa neurobila.

Potom prišiel syndróm „Kde je Gwen?“ – kedykoľvek bola mimo jeho zorného poľa. A to už či bola vo vedľajšej izbe, alebo v Londýne, pýtal sa každých 10 minút: „Kde je Gwen?“

„Je na návšteve u svojej sestry v Londýne“.

„Kedy sa vráti?“

„V piatok.“

„Aha. To je krásne!“ Po krátkej prestávke: „Kde je Gwen?“

A táto oteckova dokonalá zdvorilosť nám spôsobovala značné výčitky svedomia. Jednoducho, nemohli sme sa na neho hnevať. Hnevali sme sa len sami na seba, že sme sa dali vytočiť. Dnes viem, že príbuzní majú pocit viny premáhať. Ale podráždenosť a nevôľa len znepokojujú a zarmucujú človeka, o ktorého sa staráme a ktorého rozum pomaly mizne.

„Ach, to si nevšímajte“ – povedala mi jedna pani, ktorej manžel sa voči mne vyjadril dosť zvláštne, keď som rozvážala „jedlo na bicykloch“. „Ten popletený blázon.“

Jej slová ma boleli, aj keď to bol jej spôsob, sebe a mne, predstaviť, že sa jednoducho len chováme „nerozumne“, či „popletene“. Ako sa namáhame presvedčiť iných i seba, ako by sa nič nedialo, ako by to nebolo stále horšie!

Skôr, ako nás to postretlo, vedela som málo, alebo vôbec nič o stareckej demencii, a slovo Alzheimer som snád vôbec do tej doby nepočula. Dokonca v dobe, kedy nás táto nemoc mala už úplne v zajatí, vedela som veľmi málo. Ale Alzheimer bolo to posledné, o čom by som chcela hovoriť,

alebo čítať. Keď sa oteckov stav zhoršoval, netúžila ani Gwen, ani ja, chodiť do nejakej svojpomocnej skupinky, alebo čítať nejaké články o Alzheimerovej chorobe. Aby sme zvládli deň za dňom prítomnosť, vyžadovalo to všetky naše sily.

Každopádne sme však aspoň neboli osamelé. Keď som sa definitívne vrátila z Keni, boli sme na to dve. Tie roky predtým to Gwen zvládala sama. Musím úprimne priznať: keby som za tie posledné roky bola sama, nebola by som schopná o tom ani hovoriť, nie to ešte písať... Avšak, ako jedna z dvoch postihnutých, mohla som si zachovať dostatočný odstup, aby som mohla druhým povedať, čo to znamená prežívať spolu s milovaným človekom tmavé obdobie demencie.

Skúša sa všetko možné. Vo fáze: „Kde je Gwen?“ – som napísala na list papiera veľkými písmenami: „Gwen je u kaderníčky“ a postavila som nápis na krb. Ockovi som povedala: „Keď budeš chcieť vedieť, kde je Gwen, stačí, že sa postavíš ku krbu.“ On však nahnevane vstal a papier pokrčil. Pýtam sa, koľko toho ešte v tom začiatočnom štádiu ochorenia vedel? Nikdy nám nepovedal, čo cíti. Spomínam si, ako mi raz rozprávala jedna pani, že jej mamička dlhé hodiny plakávala, pretože si uvedomovala, že stráca rozum. Pokiaľ sa však otecka týkalo, oponu nám odhalil snáď len raz, alebo dvakrát.

„Je to ako veľká voda, ktorá tečie cez moju pamäť a všetko odnáša so sebou,“ povedal mi raz, keď sme boli sami.

Hovorila som s ním čo najkrajšie: „Nerob si starosti, môj drahý. Nie je to také zlé. Sme predsa s tebou.“

Potom tu bola tá „záležitosť s garážovými dverami“. Žijeme na dedine, kde sa až tak nemusíme starať o bezpečnosť. Ale závesné dvere od garáže viedli priamo do záhrady, takže sme ich obvyčajne na noc sklápali. Bývala to každodenná oteckova úloha, ale v poslednej dobe to bolo tak, že si nemohol spomenúť, či dvere zavrel, alebo nie.

„Kde ideš?“ – pýtali sme sa ho, keď sa s námahou zodvihol a sľúchal sa k dverám, zatiaľ čo my sme pozerali niečo v televízii.

„Idem zavrieť garážové dvere“ – odpovedal...

„Ale veď sú zavreté!“

Napriek tomu šiel von do noci, aby sa krátko nato, bez komentára, vrátil. Nemohli sme robiť nič iné, len ho nechať, aby znova a znova chodil do záhrady, až nakoniec sa buď unavil, alebo zabudol...

V tomto období som sa v Bristole stretla s priateľkou, ktorá prežívala to isté so svojou mamkou.

„To máš ešte dobre,“ povedala mi. „Moja mamka bola tiež večer čo večer presvedčená, že dvere na garáži nie sú zavreté, ale trvala na tom, aby som sa tam šla pozrieť – tak asi každých päť minút...“

Aké príbehy sa ukrývajú za skúsenosťami tých, ktorí sa starajú o duševne zmätených? Len málokto je schopný a chce o tom hovoriť!

Situácia u nás sa očividne zhoršovala, a Gwen, ktorej išlo už na osemdesiat, to už sama nemohla zvládnuť.

Vo Veľkej Británii je vraj skoro 5 miliónov ľudí, ktorí sa starajú o príbuzných alebo priateľov, ktorí sa už sami doma nevedia o seba postarať buď pre nejaké postihnutie, chorobu, alebo starobu. Väčšinou i dnes prevláda v západnej spoločnosti názor, že by sa o starých príbuzných mali postarať tí mladší. Otázkou len zostáva, kedy, kde a ako. (V Nemecku až 80 percent ľudí doma opatrujú príbuzných s Alzheimerovou chorobou, a to 24 hodín denne.)

„Môj otec je v domove dôchodcov v Londýne“ – rozprávala mi jedna dáma z Bedfordu.

„Páči sa mu tam?“ – spýtala som sa.

„Nie, hovorí, že je to tam strašné. Nemôžeme mu ani priniesť nejaké deky, pretože sestry mu ich vezmú, keď odídeme. Keď odchádzame, zakaždým plače.“

Na tento rozhovor som nikdy nezabudla. „Ako len tak môžu konať?“ – stenala som v duchu. Ja by som na jej mieste určite nasadila všetky páky, aby som milovaného človeka z takejto situácie vyslobodila. Ona však nebola ja. Možno ho až tak veľmi nemilovala. Možno nemala na neho dobré spomienky z detstva. Alebo možná mala strach, že by ju opustil manžel, keby si zobrala otca domov, alebo, že by sa jej odcudzili deti. Jednu myšlienku som však nemohla odohnať od seba. Keby to bolo rumunské dieťa uvoľnené k adopcii – bola by ho tiež nechala plakať a odišla by preč?

Ale každý si musí svoje rozhodnutie sám zodpovedať pred Bohom – táto žena, vy, aj ja...

Bol ešte jeden dôvod, ktorý v tej dobe ovplyvnil moje rozhodnutie opustiť Keňu. Vníkala som, že ma Pán volá k novej práci práve vo Veľkej Británii – k evanjelizácii medzi starými ľuďmi.

Možno to boli práve moje africké skúsenosti, ktoré mi otvorili oči pre „vyradenie“ nešťastných starých ľudí v západnej spoločnosti. Kto bol ochotný v našej starnúcej spoločnosti niesť evanjelium starým ľuďom? Už v roku 1986 som začala tým, že som o tejto službe hovorila a písala,

a najskôr sa trochu rozhliadala po organizáciách, ktorým by táto záležitosť ležala na srdci. Stalo sa však to, čo sa stáva, keď niekde zistíme potrebu. V septembri 1987 mi bolo jasné, že Boh ma volá do mojej vlastnej krajiny, aby som túto prácu začala. Hovorila som o tom s vedením mojej misie a v máji 1988 som rozposlala svojim priateľom list, v ktorom som im túto vec predstavila.

Istý muž z východného Anglicka, ktorý práve odišiel do dôchodku, mi poslal 5 libier. Vo svojom byte v Nairobi som zamyslene pozerala na tie peniaze – prvé peniaze na nový projekt. Odvtedy som dostala viac ako 40 tisíc libier, ale na tých prvých 5 libier nikdy nezabudnem. Kto by mohol pohrdať dňom malých začiatkov, keď všetko začína niečím malým?

Mala som túžbu, mala som poslanie, mala som víziu a mala som chorého otecka. Pre tieto dôvody sa môj odchod z Keni stretol s plným pochopením. Nehľadiac na môj silne vyvinutý zmysel pre rodinu, vracajú sa mnohí Afričania okolo päťdesiatky k svojmu domovu, aby tam konali dobro. Všetko sa to zhodovalo. Nuž, mohla som pokojne odísť a zobrala som si so sebou zoznam viac ako 70 Afričanov, ktorí sa chceli za moju službu v Anglicku modliť.

PRVÉ ZMENY

Tak som svojmu životu a svojim priateľom v Afrike povedala: zbohom. Mala som 55 rokov. Zo zaujímavej práce hovorkyni jedného afrického biskupa a ďalšej práci vo verejnosti, ktoré ma viedli do rôznych oblastí Afriky, som sa vrátila ako ošetrovateľka svojho otca do svojho rodného domu, v malej dedinke v severnom Norfolku. Obidva veľké kufre, ktoré som so sebou priviezla z Afriky, som dala postaviť do komory a ani som sa ich nepokúšala vybalit’.

„Haló, miláčik“ – pozdravil ma otecko, keď som vstúpila do izby. Bolo mi jasné, že nemá ani tušenia, či som bola rok v Afrike, alebo len hodinu v susednom mestečku, ale jeho radosť nad tým, že som prišla, bola opravdivá.

Gwen a ja sme boli úplné začiatočníčky v starostlivosti o chorého a v umení, ako využiť štátnu zdravotnícku službu. Pred niekoľkými rokmi mal ocko diagnostikovanú rakovinu konečníka, ktorého dôsledkom bolo čiastočné samovoľné vyprázdňovanie stolici, takže sme museli obstarat’ vhodné vložky. Keď som prišla z Keni, skúšali sme to s Gwen zvládnuť vatou. Moja vlastná námaha skončila tým, že som musela doniesť detské plienky na jedno použitie. Iba po niekoľkých mesiacoch ma jedna predavačka láskavo uviedla do „sveta“ plienok pre dospelých, a omnoho neskôr sme sa dozvedeli, že môžu byť uhradené zo zdravotného poistenia.

Po určitom čase sa z nás stali expertky v tejto oblasti, hovorili sme im: žlté (jednoduché), zelené (stredné) a modré (veľmi dobré sacie). Pokiaľ sa to týka vlastnosti plienok, mohla by som pri okrúhlom stole hovoriť hodiny o ich použití. (Viete o tom, že tie veľmi dobre sacie môžu vsať až 4 litre tekutiny?) Možná je to celkom dobré, že v tak malej obci ako je Norfolk, až tak veľakrát pozvanie na večeru nedostávate.

Ani jednej z nás tento druh starostlivosti nevadil, aj keď, keby ma bol o to snád’ niekto predtým požiadal, určite by som reagovala odmietavo. Máme však obidve veľmi silne vyvinutý zmysel pre humor, ktorý nám v mnohých situáciách pomáhal. Nemá žiadny význam rozčuľovať sa nad nepríjemnosťami, napr. že som omylom vložila do práčky červený uterák s bielou bielizňou a tak som zafarbila oteckove obliečky na ružovo. Keď neskôr otecko býval krátkodobo v nemocnici – na stanici – oddelení pre dlhodobu nemocných – každopádne nám to zaistilo, že sme všetky naše obliečky dostali vždy späť.

V tom začiatočnom štádiu bol náš život, istým spôsobom, normálny. Cez deň sme mohli ešte na krátky čas nechať ocka samého a v noci sme sa mohli pri ňom striedať. Aj keď mi chýbali moji africkí priatelia, bola som zároveň z rôznych dôvodov rada, že som naspäť v Anglicku a v myšlienkach som sa veľa zaoberala mojou novou úlohou, ktorú mi Pán ukázal. Zúčastňovala som sa rôznych konferencií, navštevovala priateľov. Tiež Gwen mohla absolvovať návštevy syna v Londýne, alebo zájsť k iným príbuzným v Kente. Bolo nám však čím ďalej jasnejšie, že otecko už naozaj nie je s nami, a my sme sa pomaly lúčili s tým mužom, ktorým býval.

Alzheimerova nemoc sa často nazýva „pomalým zomieraním“ a ja dnes môžem tomuto označeniu dobre rozumieť. Telesne je ten milovaný človek ešte s nami, predsa tu však tak celkom nie je. Gwen to zistila trocha skôr. Kedysi sa s oteckom dosť zaujímali o politiku a často na politické témy z rozhlasu alebo novín, diskutovali. Ale teraz už otecko nebol schopný sledovať dlhší rozhovor, aj keď občas neraz urobil nejakú zaujímavú a inteligentnú poznámku k nášmu rozhovoru. Pre Gwen však bolo najťažšou zaťažkavou skúškou sedieť ráno čo ráno pri stole, ako to robievala pravidelne a nepretržite plných 20 rokov dozadu – a viesť nejaký inteligentný rozhovor – a ja som v tomto ohľade nebola žiadnou vhodnou náhradou.

Schopnosť komunikácie u chorých Alzheimerovou chorobou veľmi skoro zaostáva. Už pred niekoľkými rokmi som zistila, že už s ockom nemôžem hovoriť o svojej osobnej situácii alebo o problémoch, ktoré sa vyskytli. Snažil sa síce, ale skoro mu unikli súvislosti.

Podobne to bolo s televíziou. Gwen a ja máme rady dobré filmy a rady sa na tieto večer pozeráme. Otecko nás však pri ich sledovaní veľmi vyrušoval.

„To je ale hlúpy film, nezdá sa vám?“ – hovorieval.

„Nie“ – odpovedali sme. „Nám sa páči.“

Na chvíľku sa uspokojil a o pár minút povedal zase: „No, nie, to je ale hlúpe!“

Často naraz začal rozhovor, keď s tým nikto vôbec nepočítal, napr. krátko po obede podotkol len tak pre seba: „Bol... ten chlapík... už tu?“

Obidve sme rady na to nadviazali: „Ktorý chlapík, drahý?“ pýtala sa Gwen. „Videl si niekoho cez okno?“

„Nie... Bolo to len tak... No, však vieš... Prišiel predtým... Chcel som predsa... Ach, to je v poriadku!“ Tak končila väčšina rozhovorov: „Ach, to je v poriadku.“ A nedostali sme sa k veci.

Krátke, jednoduché poznámky mu nespôsobovali ťažkosti. Kedykoľvek som mu podala šálku čaju, nikdy nezabudol povedať: „Ďakujem, moja drahá.“

Kedykoľvek sme šli okolo jeho kresla vždy povedal: „Netráp sa toľko s prácou! Pod' a sadni si trochu!“

Kedykoľvek niekto vstúpil do izby, hneď zdravil: „Ó, haló... posad'te sa!“ Vypadalo to dokonca tak, že návštevníci nechápali, čo sa nám na celej záležitosti zdá tak ťažké. Vyzeral ako každý druhý – zdravý a príjemný 90 ročný pán. Rakovina, ktorú mal, postupovala len veľmi pomaly a vyzeralo to, že mu nerobí žiadne problémy. Gwen a ja sme boli jediné, ktoré vedeli, že myšlienky mu utekajú niekde, kde ich nevieme sledovať, do sveta, kde sa stále strieda svetlo a tienie. Tie okamžité zászvy svetla mizli až príliš rýchle kdesi v pološere.

Avšak hlboko vo svojom vnútri to bol on, tam bolo jeho pravé ja... Niečo vo vnútri mu bránilo obťažovať nás so zatváraním garáže, robil to stále sám. Jeho vyberané spôsoby, jeho zdvorilosť a ohľaduplnosť, jeho záľuba v dobrom jedle, to boli známky, že je to stále ten istý dobrý manžel a otec, ktorého sme poznali a milovali.

Zvykli sme si nič si z toho nerobiť, keď nejaký rozhovor uviazol. Od tej doby som často pozorovala frustrovaných hostí v domovoch opatrovateľskej služby. „Som pani Wilsonová z vašej ulice... Predsa si na mňa spomínate, či nie? Mary Wilsonová. Chodili sme spolu vždycky nakupovať...“ A hlas je stále silnejší a silnejší, čím viac sa navštevujúca snaží, aby ju starý človek poznal.

Prečo by to malo byť až tak dôležité, aby nás chorý poznal? Keď nejaký vlak ide spokojne po koľajniciach, prečo by sa mal nútiť ísť po iných? Je predsa možné nastúpiť bez toho, žeby si zmenil smer.

„Našla si ich?“ spýtal sa raz otecko.

„Čo som mala nájsť?“

„Ty predsa vieš... no, tie knihy“!

Nespomenula som si, žeby som stratila nejaké knihy alebo, žeby som bola o tom hovorila. Vedela som však, že sa na obrazovke počítača môžu objaviť neočakávané priečne čiary.

„Ó, áno, včera som ich našla!“

„Kde boli?“

„Pod stolom v predsieni.“

„Ach, potom je to v poriadku.“ Bol spokojný.

Nevníkala som takýto rozhovor ako nejakú vinu. Neposmievala som sa

mu, ani som sa mu nesmiala. Len som mu pomohla túto malú skladačku zložiť a ticho odložiť. Pokus nútiť ho premýšľať, aké knihy a kedy sa „stratili“ by viedol znova len k jeho frustrácii. „Ach... predsa vieš... to je v poriadku!“

Smiať sa zmäteným myšlienkam je podľa mňa nesprávne.

Jedna z mojich milých tiet mi rozprávala, že jej staršia susedka si krátko po svadbe Diany a Charlesa vystrihla ich fotografie z časopisu, pripevnila ich na stoličky a „pozvala ich na čaj“. Keď moja teta u nej zaklopala na dvere, susedka povedala: „Pst, musíte počkať, kým odídu...“

„Tak som sa smiala, že ma pichalo až v boku.“ Povedala moja teta.

Nepovedala som jej nič, ale za jej susedku ma to bolelo. Chýbajúci rozum je tak málo k smiechu, ako ktorákoľvek chýbajúca časť tela. Vnímala som však, že časť smiechu platilo vlastným nevysloviteľným obavám mojej tety. „Som tiež stará. Keby som tak bola na jej mieste? Ale nie som, len sa pozri! Dokážem sa dokonca na tom smiať!“

Gwen a ja sme sa naučili – alebo sme sa o to aspoň pokúšali – že je zbytočné zvyšovať hlas. Keď sme niekedy ockovi niečo hovorili, nereagoval. Dôsledok bol, že sme to zopakovali hlasnejšie.

„Nekrič toľko,“ bola potom jeho podráždená reakcia.

Neskôr sme si uvedomili, že nás počuje, ale že ten zvuk slov nie je schopný usporiadať do niečoho zrozumiteľného, zmysluplného. Taktiež jeho orientácia bola v tom období problematická. Stávalo sa, že si ocko naraz spomenul, že bezodkladne potrebujeme zemiaky, a že ich musí ísť kúpiť. Našťastie, obchod bol od nás len na niekoľko krokov na náprotivnej strane ulice. Raz sa tak večer, okolo desiatej, vybral na nákup a ja som ho stretla, keď sa vracal.

„Je zatvorené,“ úplne udivený povedal.

Inokedy som ráno okolo piatej v lete šla na toaletu a zo zvyku som nahliadla do spálne rodičov, či je všetko v poriadku. Gwen driemala a ocko nebol v posteli.

Pozrela som sa do kúpeľne a do iných izieb.

V tom Gwen vyletela zo spálne: „Čo sa robí?“

„Kde je ocko?“

„Myslela som, že je na záchode...“

Našli sme ho mokrého a studeného dole v obývačke.

„Kde ste všetci?“ pýtal sa urazene.

Viem, že takéto blúdenie je jedna z najťažších stránok tejto nemoci, ale keď nepočítam tieto malé výnimky, ocko nám v tomto ohľade nespô-

soboval veľa starosti. Ako som už povedala, bol v prostredí, ktoré dôverne poznal, a svoj domov mal rovnako, ako vždycky, rád.

Teraz už málokedy zostával sám, ale čím viac sa zmenšoval jeho svet, tým obmedzenejší bol aj ten náš.

Niekoľko rokov pred týmito udalosťami sa u otecka objavili problémy s očami, takže Gwen prevzala šoférovanie auta. Jednou z ich najväčších pôžitkov boli tiché, oddychové výjazdy do Blakeneya alebo Sheringhamu, kde sa prešli po pobreží, zašli do nejakej dedinskej reštaurácie, aby sa najedli, vypili si kávu. Teraz ale takáto jazda otecka znervózňovala.

„Kde to ideme?“ – dookola sa pýtal. „Mohli by sme ísť teraz domov?“

Spomínam si, že som ho raz s Gwen zaviezla do Cromeru a s autom zastavila úplne hore na útese, odkiaľ bol prekrásny výhľad na more. Vždy, keď sme niekde dorazili, zdalo sa, že otecko je spokojný. Ako predtým miloval more! Šiel kúsok s nami, potom sa zastavil, pevne sa ma držal za ruku, pozeral sa po útese a ďalej na vzdialený opar za slnko a more. Všimla som si, že sa lúči. Videla som to raz už u neho, keď mal 80 rokov a bol s Gwen na návšteve u mňa v Afrike. Ku konci ich pobytu sme zašli do Mombasy. Večer sme stáli na pobreží a pozerali na modrý Indický oceán, na biele vlny nad koralovými útesmi a na palmy na pláži, ktorých siluety sa odrážali od večerného neba.

„No, poďme už“ – povedala som. „Čo ešte robíš?“

„Lúčim sa s tým všetkým,“ povedal. „Už to nikdy neuvidím.“

A ten istý výraz mali jeho oči v tejto chvíli. Vedel, že už more nikdy neuvidí. Čo sa stáva z človeka, keď starne, keď ho opúšťa zrak a v dôsledku svojho postihnutia už nemôže ísť na prechádzku po skalách, cítiť slaný vietor na tvári a počuť hukot vln? Čo bude z ocka, keď sa už nikdy nebude môcť popozerať po milovanom mori? To je staroba? Straty, vzdávanie sa, lúčenie navždy?

Nemôžem uveriť, žeby nám Pán Boh dával nádherné veci a lásku k nim, len aby nám ich zase vzal. Chcem veriť, že v nebi sa stretneme s vecami dôverne známymi, oveľa krajšími, ako boli tu na zemi. Nové nebo a nová zem...

Potom tu bolo ešte oteckovo zariadenie na výrobu vína. Dlhé roky otecko s láskou vyrábalo víno. Často prehovoril mňa, alebo Gwen, alebo aj nejakého nášho priateľa – host'a, aby mu natrhal na nejakom tichom mieste ostružiny. V zbere nás otecko vždy prekonal. Potom prišli na rad bobule z bazy, a keď sme nenašli žiadne, odišiel na trh a kúpil vrece lacných pomarančov. Všetko zomlel a potom naložil do sudov v komore, a tucty

fliaš už čakali na polici v kôlni, až budú naplnené. To jeho zariadenie sme mohli niekomu darovať, ale nemala som ani tušenia, čo si mám počať so sudmi.

Gwen, ktorá si ináč vedela poradiť so sentimentálnymi pocitmi, bola teraz úplne bezradná – veď za tým všetkým bolo toľko práce. Nakoniec som raz, keď nebola doma, všetku tekutinu vyliala a prázdne sudy dala do kôlni, aby sme ich mohli darovať niekomu, kto by ich potreboval. Znova kúsok šťastia, ktoré patrí minulosti.

Lúčenie. Na všetkých nás to čaká, keď sa náš život chýli ku koncu. Pavel napísal: „*Ak je Kristus našou nádejou iba pre tento život, tak sme najúbohejšími zo všetkých ľudí*“ (1. Korint'anom 15,19). Myslím, že otecko bol veriaci. Moja mamička a on boli deťmi z misionárskych rodín – podobným kresťanským misiám – ale chodievali občas do kostola a nikdy sa nestavali odmietavo voči otázkam viery v Boha. Už skôr, keď som spozorovala, že otecko starne, raz som sa ho spýtala: „Ocko, čo bude, keď zomrieš? Myslíš, že prídeš do neba?“

Pozrel sa na mňa a pokojne odpovedal: „Vieš, Rhena, keď idú deti k svojmu Otcovi, nemusia sa ničoho báť. Vedia, že sú u Neho vítané“.

Od tej chvíle som na to často myslela. Niečo vo mne túžilo spýtať sa ho: „Ale, ocko, pochopil si naozaj, čo znamená byť kresťanom? Vydal si svoj život Pánovi Ježišovi?“

Tú otázku som nikdy nepoložila. Mala som pocit, že to nie je potrebné. Vždy znova a znova som musela myslieť na krvácajúcu ženu z Evanjelia Matúša 9,2-22. Nič iného neurobila, len sa dotkla lemu šiat Pána Ježiša, a to stačilo, aby jej Pán Ježiš povedal: „Teš sa, dcéra moja, tvoja viera ťa uzdravila“.

SVET SA STÁLE ZMENŠUJE

Predtým, ako som začala opatrovať svojho otca v jeho posledných rokoch života, bol môj vzťah voči duševne chorým ľuďom, plný strachu a neistoty. Behom svojho štúdia som kedysi čítala knihu od J. D. Salingea – LOVEC V ROGGENE. Bolo to o mladom mužovi, ktorý v panickom strachu blúdi po New Yorku a hľadá nejakého človeka, s ktorým by mohol hovoriť a dostáva sa čím ďalej tým viac do akéhosi duševného zmätku. Pamätám sa, že som tú knihu až príliš rada vrátila do požičovne kníh. Ten bezprostredný pohľad do zmätenej mysle bol pre mňa veľmi skutočný a naháňal mi strach.

A predsa, práve tento postoj to bol, ktorý som iným veľmi ťažko odpúšťala, keď som si potom zvykla na život s oteckom.

Jeden farár zo severného Londýna mi rozprával, že raz večer o 21.00 hodine u neho na domové dvere zaklopala istá pani zo susedstva a chcela vedieť, prečo v kostole nesvieti svetlo na večerné bohoslužby.

„Ako ste na to reagoval?“ – chcela som vedieť.

„Poprosil som manželku, aby zavolala niektorú jej susedku“ – odpovedal. „S takýmito ľuďmi neviem jednať.“

„Ako to?“ – pomyslela som si. „Veď je to nemoc ako každá iná.“

Behom krátkej doby som urobila značné pokroky.

Tá neschopnosť zaoberať sa duševne chorými ľuďmi je veľmi rozšírená, ako udáva cirkevná správa z roku 1990:

„Mnohí ľudia, ktorí sa starajú o zmätených ľudí, majú pocit, že sa musia dištancovať od veľkého zaťaženia, aby mohli vôbec prežiť. To sa môže konať dvojakým spôsobom: citove tak, že sa človek obmedzí o starostlivosť iba o fyzické potreby, pretože si myslí, že „skutočná“ osoba už zomrela. Alebo tak, že sa trpiaci človek dá do nejakého domova. V takýchto domovoch sa zistilo, že personál umiestňuje tých najviac postihnutých čo najďalej od služobnej miestnosti a do izieb čo najďalej od dverí, a že farári hovoria väčšinou s tými, ktorým to ešte ako-tak myslí.“

To dištancovanie často so sebou nesie známky, akoby choroba neexistovala: potom farári pri pohreboch ani nič o zmätenosti nehovoria. Domáci lekári z týchto domovov popierajú potrebu zvýšeného počtu personálu. Za starostlivosť o zmätených pacientov platia zdravotné poisťovne menej ako za starostlivosť o akútne chorých. Chronicky chorí ľudia sa strčia niekde do opatrovateľského ústavu alebo odľahlej psychiatrickej liečebne. A často

o nich platí mienka: „Bolo by lepšie, keby radšej takýto človek zomrel.“ Strachom z rakoviny a AIDS sa veľmi zaoberáme, ale pri demencii sme úplne bezradní.

Žijeme na dedine. Keby otecko trpel nejakou inou chorobou, iste by sa naši susedia ochotne tu a tam o neho postarali, dokonca i niekoľko dní, aby sme si ja a Gwen mohli oddýchnuť a niekam ísť. Ale, ako sa veci majú, tí najúprimnejší hovoria napríklad: „Celkom rada by som u vás zostala, Rhena, ale bojím sa, žeby mohol niečo vykonať.“

Ako sa situácia postupne zhoršovala, dozvedeli sme sa, čo môže a chce poskytnúť štátna zdravotná služba, vyhľadali sme i dobrovoľné organizácie, kde sa našli ochotníci na zaistenie krátkodobej starostlivosti o otecka u nás doma, aby sme aspoň občas mali čas sami pre seba. Troška som ich podozrievala, že ku kontaktu došlo tak rýchle preto, lebo ocko okrem Alzheimerovej choroby mal aj rakovinu. Aspoň jedna z tých veľmi dobrých organizácii sa starala výlučne o ľudí s rakovinou.

Najmä na začiatku bolo pre nás ťažké jasne sa vyjadriť, aký druh pomoci vlastne potrebujeme. Tak, ako Gwen, tak aj ja, sme veľmi vďačné za každý druh pomoci, pritom však nie veľmi rady vyslovujeme nejaké pranie.

Tak sme mali napr. dohovorené, že Jean k nám bude chodiť v utorok a vo štvrtok vždy poobede, aby sme s Gwen mohli niekde ísť. Gwen však už bola tak unavená, že bezo mňa už nikde autom nešla. Kde sme však mali ísť? Odišť do susednej obci Swaffham na nákup nás nelákalo a najbližšie mesto bolo vzdialené 25 km. Okrem toho, táto výpomoc bola len cez prázdniny. Bolo horúco a cesty preplnené. Všetko, čo sme podnikli, stálo peniaze – čaj v nejakej reštaurácii, výstava – a vždy sme popoludnie končili so strachom, že kvôli zápche na ceste sa vrátíme domov príliš neskoro, aby sme vystriedali Jean.

Obidve sme mali príbuzných a priateľov vo vzdialenosti 50 km. Bolo by síce krásne ich navštíviť, ale nie vždy sme mali zabezpečenú opateru o ocka. Naše pomocnice chodili len vtedy, keď mali čas (a boli sme im za to vždy nesmierne vďačné), ale čas okolo obeda nebol najvhodnejší pre návštevu mojej tety Kay v Domove dôchodcov vo Fakenhame. Keď sme predsa len niekedy obedovali s priateľmi, museli sme sa veľmi ponáhľať, aby sme boli včas doma.

Po niekoľkých mesiacoch sme sa potom stretli s vedúcou domácej starostlivosti, ktorá nielen že poznala, čo Gwen potrebuje, ale tiež sa postarala o to, aby sme to dostali. Ja som potrebovala pre seba viac voľna a slobody a Gwen zase telesný a duchovný oddych, aby nemusela byť stále

pri ruke u otecka. Nuž Margret prichádzala najmenej raz do týždňa a chodila s Gwen na prechádzku. Chodili spolu tiež na návštevy a brávala ju aj k sebe domov, kde sa mohla uchýliť do samoty a trocha si poležať.

Ja som to popoludnie ostávala sama s ockom – ale on popoludní spal, takže som mala viac voľnosti a stíšenia, ktoré som tak veľmi potrebovala a Gwen sa mohla trocha zotaviť. Neskôr nám táto istá „dobrodinka“ pomohla k zaisteniu krátkodobého pobytu v opatrovateľskom dome, kde sa o otecka po dobu šesť týždňov starali. A to bola pre nás tá najlepšia príležitosť, aby sme si vydýchli – mohli sme byť doma a nemuseli sme byť stále v pohotovosti. Bolo možné dokonca na niekoľko dní odísť aj z domu. Pre mňa, ktorá som stále hľbala o otázke svojej budúcnosti, boli tieto dni priamo životne dôležité, dávali mi istotu, že vôbec ešte budúcnosť mám.

Iná naša pomocnica, ktorá zostala v našich vďačných spomienkach, bola Maureen, naša silná a radostná „majsterka v kúpaní“. Otecko mal svoj každodenný kúpeľ rád, ale bolo čím ďalej tým ťažšie, ho dostať z vani von, keď tam už raz sedel. Vyskúšali sme všetko možné, ale všetko, čo dobre nepoznal, ho veľmi miatlo. Všetky sprchovacie a sedacie vane, ktoré sme vyskúšali, neboli vhodné.

„Niečo tu je“ – povedal, keď sme ho konečne do vane postavili, alebo akosi prinútili, aby si sadol na sedadlo. Napriek všetkým našim prosbám, dohováraniu, ako náhle sa dotkol neznámeho predmetu, s nasadením všetkých síl sa zodvihol, ramená a nohy sa mu pri tom triasli námahou. Raz sme museli zavolať suseda, aby nám pomohol dostať ho von. Nuž sme sa museli vzdať myšlienky na každodenný kúpeľ. Maureen sa potom na scéne objavovala vždy dvakrát do týždňa, aby mu poskytla „celkovú kúpeľ“.

Otecko býval vždy láskavý, priateľský a pozorný, ale akonáhle, keď sa mu zdalo, že je do niečoho nútený, sa zmenil. Nikdy som ho nepočula kliať, teraz sa však stávalo, že okolo seba mlátil a odháňal ľudí od seba. Niekedy zlostne zakričal. „Do pekla s tebou!“, alebo „Daj mi pokoj“.

Maureen však vždy zostávala pokojná: „Len pod', sladký,“ hovorievala – „o chvíľu budeme hotoví.“ Potom s nami vypila šálku kávy, zatiaľ čo otecko ležal čistý, pekne učesaný, ale tváril sa ako nahnevaný chlapec, ktorého práve prinútili, aby si umyl uši. Maureen sme boli veľmi, veľmi vďačné, za jej profesionálnu pomoc.

Ale vysvetliť našu situáciu ostatným členom rodiny bolo dosť ťažké. Môj brat Don býval od nás dosť ďaleko a mal päť člennú rodinu. Keď navštívil otecka, nemohol sa zmieriť s tým, že otecko síce vyzerá ako inokedy, ale už taký nie je.

Don sa pri jednej svojej návšteve zmienil, že Jana (otECKOVA najstaršia vnučka) si našla zamestnanie.

„Jana?“ divil sa otecko. „A kto je to Jana?“

Don bol urazený. Ako je to, že si už ocko nepamätá svoju prvú vnučku? Najskôr to Don pokladal za ľahostajnosť, za poznanie, že ocko už nemá deti rád, a zraňovalo ho to. Tak ťažké mu bolo vysvetliť, že to sú veci, ktoré už nie sú v oteckovej mysli uložené a že nejaké obviňovanie, alebo zranené city, tu nie sú na mieste.

„Kde ideš?“ – pýtal sa ocko Dona pri jednej návšteve.

„Musím ísť domov, do Southamptonu“ – odpovedal mu Don.

„Southampton?“ – pýtal sa ocko. „Ako len niekto môže bývať v takom hlúpom meste!“

Don musel premáhať zlosť, aby nestratil sebaovládanie. „Čo tým myslíš?“ – pýtal sa na Don pri odchode.

Odvtedy som už často počula, aké urážlivé a hrozné poznámky dokážu ľudia s Alzheimerovou demenciou vysloviť. Zdá sa, ako by sa im v mozgu vynárali určité slová, ktoré potom nemocný používa. Tak si napríklad spomínam, že ocko slová „hlúpy“ nikdy nepoužíval. Prečo ich však teraz vyslovil? Sama som sa už dávno prestala nad tým pozastavovať a rozčuľovať. Ale vnímala som, že jeho slová zraňujú iných ľudí, ktorí videli, že sa navonok nezmenil, a preto nevedeli, čo sa to s ním stalo. Zo všetkých síl sme sa preto snažili otecka pripraviť na každú návštevu príbuzných.

„Ocko, dnes príde tvoj synovec Artur. Vieš predsa, Artur a Johnie. Iste si na oboch spomínaš, nie? Býva v Norwichu a prídu ťa navštíviť...“ a tak ďalej. Tak sme sa snažili zmenšiť sklamanie tých, ktorí nevedeli pochopiť, čo sa to s ním, s jeho pamäťou stalo. Neskôr po ockovom pohrebe mi Don povedal: „Vlastne som sa už dávno predtým s ním rozlúčil.“

To dlhé zomieranie. Zatiaľ, čo sa náš svet čím ďalej, tým viac zužoval, pripadali nám priatelia, ktorí bývali od nás ďaleko, čím ďalej neskutočnejší. Často sa síce ozvali telefonicky alebo cestou, keď prechádzali naším krajom sa zastavili u nás. To však vždy bolo spojené s ťažkosťami. Je čistá kúpeľňa? Kedy a kde sa budeme môcť spolu pohovárať? Nemohli sme otecka nechať dlho samotného, alebo ho jednoducho ignorovať, keď bude sedieť s nami. Ako pripraviť pohostenie a pritom ockovi pomáhať s jedlom? Ako to bude vyzeráť, keď zakaždým vyskočíme, keď ocko pôjde na toaletu? A čo s rušením nočného pokoja? V podstate sme vlastne nikoho nevolali, aby zostal cez noc.

„Udržujte spojenie s priateľmi“ – radil nám jeden odborník. To sa však

ľahšie povie, ako urobí. Človeku už totiž veľa duševných síl neostáva. A aj napriek tomu som sa snažila byť v spojení s ľuďmi v zamestnaní. Neušiel mi postoj, ktorí voči mne ostatní zamestnanci zaujímalí. Spomínam si na istú pani, ktorá sa so mnou stretla v Londýne, aby sa dozvedela niečo viac o úlohe, ktorou ma Pán poveril. Bola veľmi nadšená a rozhodne chcela nájsť cestu, ako to, čo robí ona, s tým, čo robím ja, uviesť do spoločného menovateľa, a už chcela robiť konkrétne plány.

Potom však zistila, že sa starám o otecka a nemôžem v tejto dobe nič robiť.

„Takže vy vlastne nemôžete toto robiť“ – spýtala sa na rovinu.

„Momentálne nemôžem...“ súhlasila som. „Verím však, že skoro príde čas, keď mi Pán...“

„To už hovorili aj iní“ – prerušila ma a dodala skôr sama pre seba: „takéto veci môžu trvať roky!“

Odišla. Bolo na nej vidieť, že už ma zo svojho zoznamu vyškrtla. Bola som opatrovateľka, tým v túto chvíľu pre kreatívne úlohy, nepoužiteľná. Možná mala pravdu, ale mňa to ťažko zasiahlo a sklúčilo. Nie žeby mi celá situácia nebola bývala jasná. Vedela som, čo znamená byť na určitý čas Pánom „odložená bokom“. Pre misionárku, ktorá mala za sebou 28 rokov činnej služby, čakanie až tak veľa neznamenal: čakanie na rôzne povolenia, čakanie na víza, na popis miesta, na rozhodnutie predstavenstva, na lietadlá, ktoré neštartujú. Nijak som sa s Pánom o toto čakanie neprela. Vníkala som ho naopak, ako cvičenie pre nasledujúcu službu! Ale to znamenalo čakanie na smrť vlastného otca! S touto zmesou viny a dôvery do budúcnosti som sa len ťažko vyrovnávala.

„Na stareckú demenciu sa neumiera“ počula som viac ako raz.

„A rakovina v starobe rastie tiež pomaly: Môže to trvať pokojne päť alebo dokonca desať rokov.“

Ako dobre! Alebo snád' nie?

NEVIDITEĽNÉ TIENE

O tecko nemal žiadne bolesti, určite nie silné. Bývali síce dni, kedy sa necítil veľmi dobre, takže sme vyskúšali najrôznejšie formy vankúšov, aby sa mu dobre sedelo. Stále tu však boli veci, z ktorých mal radosť. Nebyť toho duševného zmätku, určite by tieto roky strávil v pohode.

Ako sa asi človek cíti, keď pozoruje, že mu pomaly mizne zdravá myseľ? Počula som, že sa ľudom, ktorí sa toho boja (a kto by sa nebál?) odpovedá: „To nech ťa netrápi. Aspoň sám určite nič nespoznáš, až sa ti to stane!“ Ale, je to pravda?

Knihu „Moja cesta do Alzheimerovej choroby“ od Roberta Davisa napísal z väčšej časti muž, ktorý na vrchole svojej profesionálnej dráhy ako farár, sa dozvedel, že má Alzheimerovu chorobu – neodvolateľne, nevyliciteľne. Po dlhý čas vedel, čo sa s ním robí, a preto možná prežíval zvlášť temné obdobia, kedy mizol Boží pokoj a radosť, ktoré inak prežíval, a kedy spánok so sebou niesol „desivú temnotu“.

Možná, že starnúci človek už tak jasne nevníma, čo sa to s ním robí. Každopádne sme mali dojem, že otecko je väčšinu dňa spokojný – pokiaľ sme boli blízko – len sme nemohli od neho nič chcieť. Pokiaľ sa týkalo noci, to som si už nebola taká istá. Pri tejto chorobe to vyzerá tak, ako keby zostávalo len jednoduché živočíšne bytie. Vnútorne ako by bola iba noc. Nie je však na nás, aby sme rozhodovali o tom, či človek svoje práve ja s konečnou platnosťou stratil. Stojíme tu pred hádankou. Nevieme, čo títo ľudia vnútorne vidia, keď trpia týmto zvláštnym syndrómom Alzheimerovej choroby.

„V noci býva tak nespokojný“ – povedala mi Gwen. Aj ja som si to už všimla, pretože som mnohokrát pri ňom sedela a pozorovala ho, keď spal. V tej dobe som sa každý večer za otecka modlila.

V Afrike som si uvedomila, že existujú zlí duchovia. V Európe toto vôbec nechceme prijať. Afričania však veria vo svet duchov. Máme sklon ich pokladať za zlé myšlienky, ktoré nám spôsobujú zlé sny alebo pocit nepokoja, nevôle v určitom dome. Mnoho ľudí niečo také v noci cíti.

Zdalo sa, ako by otecka niečo ťažilo keď zaspal. Často sa náhle prebudil a kládol nesúvislé a ustarostené otázky ohľadom peňazí alebo o nejakom dome, či o iných veciach, ktoré akoby ho zamestnávali. „Nemusíš si robiť starosti“ – upokojovala ho obyčajne Gwen. „Všetko je v poriadku.“ Lenže,

už akoby nemal žiadne logické myslenie, ktoré by mohlo a dokázalo takéto starosti rozptýliť. Rozmýšľala som. Mohol by satan použiť odchádzajúci rozum ako príležitosť, aby obťažoval otecka a plnil jeho myseľ pochybnosťami? Mohol by Boh niečo také dopustiť? Odpoveď som nepoznala. Viem, čo som videla. A bolo to také, že v spánku prežíval nejaké starosti. A tak som pri ňom bdela, skoro každý večer, keď zaspal. Najprv som v mene Pána Ježiša vyzvala všetkých zlých duchov v izbe, aby zmizli. Hovorila som šepkajúc, lebo som nechcela otecka zobudiť, ale tiež preto, že som si spomenula na istý článok, podľa ktorého ten Zlý nevie čítať naše myšlienky, to dokáže iba Boh, a preto k tmavým silám zla musíme hovoriť, už či potichu alebo nahlas.

Hovorila som asi toto: „Prikazujem vám, vy, duchovia strachu a pochybností, zlosti a sklamaní, v mene Pána Ježiša, aby ste odišli z tejto izby a z tohto domu. Satan a všetci tvoji prívrženci, predkladám pred vás križ a krv Pána Ježiša Krista, ako Víťaza nad vami a vyzývam vás, aby ste odišli. Už aj sa practe!“

Potom som jemne položila ruku na otecka a modlila som sa: „Nebeský Otec, ktorý si Bohom pokoja a lásky. Naplň oteckove myšlienky skrze svojho Svätého Ducha a daruj mu tejto noci pokojný spánok. Ochraňuj jeho myseľ od všetkého strachu a pochybností. Naplň ju svojím svetlom a láskou.“ Myslím, že od tej doby, čo som s tým začala, ocko spával pokojnejšie. Keď som to dlhšie praktizovala odohralo sa niečo zvláštne. Pomodlila som sa, ako obyčajne, a potom som v slabo osvetlenej izbe zostala, aby som odložila drobné kusy oblečenia. Otecko naraz precitol, zodvihol sa, oprel sa o lakte a pozeral sa na mňa. Videla som, že ma poznal (čo bolo už v tej dobe neobyčajné) a spýtal sa: „Vybojovala si víťazstvo?“

„Áno,“ odpovedala som hneď. Iba potom som ostala udivená a v hlave mi vírila myšlienka, že odkiaľ sa táto oteckova otázka vzala. Nikdy som nepočula otecka používať tento „evanjelizačný“ jazyk. Taktiež som vo svojich nočných šepotajúcich modlitbách nikdy nepoužila výraz „vybojovať víťazstvo“. Čo sa to tu stalo, a čo otecko videl, že ho to prinútilo takto sa pýtať, a že takto hovoril?

Verím, že ako kresťania, máme zvláštnu zodpovednosť za starých bratov a sestry, ktorí prechádzajú týmto veľmi tmavým údolím. To je jeden z dôvodov, prečo sa prihovám za kresťanské domovy pre ľudí s Alzheimerovou chorobou, o ktorých sa nemôžu postarať príbuzní, či priatelia.

Viac o tom na konci knihy.

Iná udalosť mi ozrejmla duchovné pôsobenie tejto nemoci. Gwen a ja,

ako som už spomínala, sme často večer sedávali pri televízii a otecko s nami. Vydržal celé hodiny sedieť a držať Gwen za ruku, ako to bývalo predtým, v šťastnejších časoch, aj keď pravdepodobne nevnímal nič z toho, čo bežalo na obrazovke. A ubehlo hodne času, kým som si všimla jeho reakciu na násilné scény.

Gwen, a ani mne filmy s násilím až tak veľmi nevadili, často sme však boli veľmi unavené, aby sme sledovali, čo sa na obrazovke deje. Občas sme sa pozreli aj na nejaký dobrý thriller, ktorý samozrejme obsahoval aj brutálne zábery. Naraz som si všimla, že sa otecko krčí pri scénach, v ktorých boli bitky, boje, krik a kvílenie policajných sirén pri prenasledovaní zločincov. Preto som kúpila video. Nikdy som tak dobre neinvestovala.

Hudba otecka vždy upokojovala, a v tom čase sa ráno na programe premietali rôzne zábery krajín s horami a morom, sprevádzané hudbou. Keď sme tieto programy natočili a neskôr, keď sa otecko zobudil, sme mu ich prehrali, vyložene ho to upokojovalo. Plážové koncerty, dôverne známe scény, ako napr. slávnostná vlajková prehliadka, kráľovské jazdecké turnaje, filmy plné svetla a farieb, ako Mary Poppins, na to všetko sa spokojne pozeral. Bolo to pre neho niečo celkom iné, než ako keď sa musel pozerieť na veci, ktoré ho rušili a rozčuľovali, pretože v tom nevidel žiadny zmysel.

Nemôžem si ani pomyslieť na všetkých tých starých ľudí v nemocniciach a rôznych ústavoch, ktorí musia sedieť pred televízorom, so zvukom nastaveným na maximum (pretože mnohí z nich už zle počujú), kde beží údajne ich obľúbený program. Čo sa asi robí už s tou narušenou myslou pri každodennej konfrontácii s násilím a hrôzou?

Tiež mi bolo u otecka nápadné, že jeho reč sa zmenila. Naraz používal oveľa viac nadávok, ktoré som u neho nikdy predtým nepočula. Uznávam, že to boli mierne nadávky, ale používal ich. Keď som raz bola s oteckom sama, povedala som mu: „Oci, myslíš, že by si mohol prestať hovoriť meno Ježiš ako nadávku? Veľmi mi to vadí.“ Bolo to v dobe, kedy z toho, čo sa mu hovorilo, skoro vôbec nič nevnímal, alebo pokiaľ áno, sotva si to zapamätal. Ale toto musel akosi pochopiť. Od tej doby som ho už nepočula povedať „Ježišu Kriste“. Čo to bolo za „vedenie“ k jeho rozumu, ktoré sa otvorilo tejto potrebe, keď ho už tak málo zasahovalo, čo sa mu hovorilo?

Nedele mi robili starosti. Práve v ten, tak tichý deň, sa zdalo bremeno obzvlášť ťažké, kedy neprichádzali žiadne návštevy, nikto netelefonoval, ulice boli ľudoprázdne. Prialo som si, aby to pre otecka bol zvláštny deň. Doobeda som už nechodila do miestneho kostola, ale pozerala som sa

s ockom na bohoslužby, ktoré vysielala televízia. Sedela som na jeho posteli, on ležal a držala som ho za ruku. Často poznal nápev nejakej duchovnej piesne a potom sme spievali spolu. Koľko toho z toho chápal, som nevedela. Raz, keď kázal akýsi mladý kazateľ, naraz povedal: „Nie, to je hrozné. Úbohý mladý muž...“ Neviem, čo chcel tým povedať a prečo... Toľko k môjmu pokusu urobiť oteckovi zvlášť krásny nedeľný deň.

Do zhromaždenia som zašla až večer, keď otecko sedel pri krbe v obývačke a ja som mala dojem, že ho môžem nechať s Gwen samého. Miestni kresťania nás chápali. Otecka poznali z jeho šťastnejších dní, teraz sa s ním, samozrejme, už len málokto stretal.

„Musí to byť pre vás ťažké, keď teraz vidíte otecka v takom stave“ – povedala mi raz jedna sestra.

„Vlastne ho ani nevnímam takého, aký je dnes“ – odpovedala som. „Vidím ho buď takého, aký býval, alebo takého, aký bude, až ho Pán vezme k sebe“.

A bolo to skutočne tak. Vôbec ma neodpuďzoval oteckov stav, i keď ma samozrejme zabolelo, keď som neočakávane narazila na nejakú fotografiu alebo spomienku zo šťastných dní – ako napríklad denník, ktorý otecko viedol pre rodinu, keď sme počas vojny podnikli plavbu na kanoe. Ale v dennom stretávaní sa s ním som ho vnímala takého, ako verím, že ho budem raz vidieť: v novom, krásnom, vzkriesenom tele, takom, aký nám určil Boh – bdelého, živého a plného radosti. Na to často zabúdame, keď trávim veľa času so starými ľuďmi. Vzkriesené telo tej starej, rapavej panej, ktorá sedí tam v kúte opatrovateľského domu, keď je znovuzrodená kresťanka, bude v budúcom živote tak veľmi krásne, ako všetko ostatné.

Pavel o tom píše: *„Prezradím vám tajomstvo. Nie všetci umrieme, ale všetci dostaneme nové telo. Keď zaznie z neba signál posledného súdu, v jedinom okamihu sa naše telo premení. Zosnulí kresťania vstanú v novom, nesmrteľnom tele a aj my ostatní, ešte živí, naraz dostaneme iné telo, neporušiteľné. Tak sa konečne splní dávne videnie proroka: Víťazstvo je dovŕšené, smrť navždy slávne zničená“* (1. Korint'anom 15,52-54).

Hľadáme stratených medzi starými ľuďmi s rovnakým zápalom a modlitbou, ako medzi mladými. Čo na tom, keď bude cesta k dokonalosti trvať ešte sto alebo viac rokov? Takéto časové úseky v porovnaní s úžasnou a krásnou večnosťou nič neznamenajú.

„Keď sa zaoberáme jedným z najväčších tajomstiev nemoci, ako je to, že opatrovatelia sú tak oddaní týmto svojim zverencom, o ktorých si ostatní myslia, že len tak vegetujú, musíme zdôrazniť niečo, čo presahuje

lásku a povinnosť. Na nemoc sa musíme pozerat' ako na cestu, ktorú spoločne nastúpili: chorý a jeho ošetrovateľ, ošetrovateľka – cestu, na ktorej konci sú obidvaja úplne zmenení. Je to cesta človeka úplne do vnútra vedomia, cesta do ríše ticha. Ale len jeden z cestujúcich sa vracia späť. Len ten, kto sa o nemocného stará, si bude spomínať, len on zostane, aby spomínal na dušu, ktorú na ceste sprevádzal a potom opustil. Tento zväzok medzi tým, kto spomína a tým, kto môže len zabudnúť, je hlboko vo vnútri vzťahu medzi osobou, ktorá sa stará a tým, o ktorého sa stará. Je to zväzok, ktorý dáva tým, ktorých sa to týka, silu k neseniu obáv a všetkého odpudzujúceho, čo k tejto ceste patrí. Zakúsil som, ako takéto spojenie dáva človeku silu, aby šiel po tejto ceste do temnoty. Jeden cestujúci sľubuje druhému: budem s tebou tam, na konci a postarám sa o nás oboch. Budem tu, aby som druhým potom rozprával, aký si bol predtým. Nezabudnem. Nezapadneš v zabudnutie. Netrpel si nadarmo. Tvoja nemoc nás nedokáže rozdeliť. Jeden z nás sa z tejto cesty vráti, aby rozprával náš príbeh“ – tak to napísal Michael Ignatieff, v *Observe*, dňa 7. júla 1991.

Áno, Gwen a ja sme boli s oteckom na ceste do zeme, ktorá nám trom bola neznáma – do vnútra jeho vedomia, a pokúšali sme sa uvidieť niečo z toho, čo tam videl on. Takmer denne ho to menilo v niekoho iného, a predsa v podstate zostával ten istý. Tá cesta s ním týmto údolím, o ktorom sme vedeli, že vedie k smrti, menila tiež Gwen a mňa. Čo sa deje, keď tu nie je nikoho, kto by z lásky šiel spolu s nemocným na tejto ceste do temnoty? Keď trpiaci zostane sám? Potom je tu Boh, ktorý hovorí skrze proroka Izaiáša 46,4: *„Ja som až do vašej staroby ten istý, až do šedin vás budem nosiť. Ja som učinil, ja i dvíham, ja ponesiem i zachránim“*.

Len Tomu, kto stvoril telo a dušu, môžeme dôverovať, že ju pre nás aj zachová, až nám ju vo všetkej sláve vráti.

STARÍ ĽUDIA NIE SÚ ŽIADNE MALÉ DETI

Nijako sme nemohli zabrániť, aby život nebol stále ťažší. Nepokojné noci sa stali zvykom, lebo otecko musel stále častejšie chodiť na toaletu a už to sám nedokázal. Nevedeli sme, či to bola naozaj potreba, alebo len utkvelá predstava v jeho mozgu, kedykoľvek sa prebudil. Ale bolo to aj štyrikrát za noc.

Ako šiel čas, zadovážili sme si všelijaké pomocné nástroje: dve rôzne chodítka, príslušenstvo do kúpeľne, napr. vysoké toaletné sedadlo a rôzne držadlá, ale prinútiť otecka, aby niečo z toho používal, bola iná vec. Bolo to jednoducho neobvyklé. Radšej sa pridržal rozheganej žehliacej dosky alebo poličky na knihy, vecí, ktoré tu boli odjakživa. Už predtým nám niekto požičal „gramofón“ (nočník zabudovaný v kresle), ale bolo to nezvyklé a nikdy sa nám tam nepodarilo ocka posadiť, nie to, žeby bol ešte použil nočník.

Pokiaľ sa týka palíc, nikto ma predtým nevaroval, že majú zvláštnu schopnosť zmiznúť práve vtedy, keď ich potrebujeme. Či je niečo na tomto svete, čo rýchlejšie mizne v dome, by som veľmi rada vedela. Mohli sme mať v dome aj dve, či tri palice, ale po ruke nebola žiadna, keď sme ju potrebovali.

Gwen mala nekonečnú trpezlivosť. Veľmi ju preto obdivujem. Vždy okamžite vstala, už či to bolo prvý, alebo štvrtýkrát v noci, pomohla otekovi vstať a prejsť ten kúsok do kúpeľni. Vždy niekto musel byť s ním. Inak by mohol zablúdiť a dostať sa ku schodom, alebo sa omylom mohol posadiť na okraj vane a hrozilo nebezpečenstvo, že spadne dozadu.

Dostať muža, ktorý meria viac ako stoosemdesiat na toaletu, a keď sme tam konečne prišli, bol taktiež boj. Obyčajne sa museli meniť spodky a vložky. (Vložili sme ich večer správne?) Otecko pri tom mával často návaly zlosti a kričal: „Vypadnite!“ Ale to sme nemohli.

Tú zlosť sme neniesli nejako ťažko. Koho by nerozčuľovala prítomnosť iných ľudí, keď sedí na záchode? Oveľa horšie to bolo, keď si uvedomil situáciu, v ktorej sa nachádzal. Spomínam, ako raz, keď som mu vymieňala vložky, keď sedel na toalete pozrel sa dole na zmes stolice a krvi.

„Čo je to?“ – pýtal sa urazene a jedným prstom sa dotýkal vložky.

„To nie je nič zlé, otecko“ – povedala som, keď som hádzala špinavú vložku do nádoby na odpadky a chystala novú.

Pozeral sa na mňa dole, ako kľáčim pri jeho nohách a robím pre neho

niečo, o čom asi žiadna dcéra nemyslí, že by niekedy pre svojho otca musela robiť. Naraz sa mu v hlave rozjasnilo a nežne povedal: „Je mi to tak veľmi ľúto, moja milá, strašne ľúto.“

To boli chvíle, keď som vedela, čo to je zlomené srdce.

Boli sme na to dve – Gwen a ja. Zvládli by sme to aj samé, ako to určite musí zvládať väčšina z tých, ktorí sa starajú o pacienta s Alzheimerovou chorobou. Keby som bola na to sama, dokázala by som dnes o tom písať? Mohla by som dnes „rozprávať tento príbeh“? Pochybujem. Mnoho vecí je lepšie pochovať hlboko vo vedomí a zabudnúť. Pravdepodobne preto, že sme boli dve, mohli sme dokonca úspešne bojovať proti zápachu, ktorý takýto stav so sebou prináša. Často nás navštívila ockova sestra Kay, ktorá bola po celý život zdravotnou sestrou.

„Ako to robíte, že nepáchne?“ – pýtala sa. Teta Kay bola vždy praktická.

Na začiatku som pre nočné výlety do kúpeľne nemusela vstávať, ale neskôr to bolo potrebné, pretože jedna by to nezvládla. Gwen potom pomáhala v kúpeľni, ja som upravovala posteľ, ktorú som veľakrát musela prezliecť, pretože často bola mokrá, napriek tomu, že sme používali pogumované plachty. Pred tým mi bolo záhadou, ako sa ľudia dokážu vyrovnáť s tým, keď sú v noci buzení – ako napr. rodičia malých detí, alebo lekári na pohotovosti. Teraz viem, že človek svoj životný rytmus ľahko prispôbi. Skoro som sa naučila, že keď som znova „spadla“ do postele, hneď som bez problémov zaspala.

Ráno býval otecko vždy unavený. Pre nás to býval najpokojnejší úsek dňa. Priniesla som mu čaj, ktorý málokedy vypil a oveľa neskôr som mu doniesla raňajky. Dával prednosť ovsenej kaši, zvlášť v zime. To zvyšovalo naše problémy s posteľnou bielizňou, pretože obrúsky a vreckovky často sklzli. V lete sme potom prešli na sušienky, s nimi potom už nebolo toľko problémov. Gwen a ja sme raňajkovali dole a vnútorne sme sa pripravovali na jednu z najťažších úloh dňa: dostať otecka z postele a obliecť ho.

Každý nám hovoril, že ocko potrebuje pohyb. Nechať ho celú noc a celý deň v posteli bolo nemysliteľné. Malo by to za následok, že by viac oslabil, mohli by nastať problémy s dýchaním a preležaniny, ktorých sme sa mohli vyvarovať.

Aké veľké to však musí byť pre mnohých ľudí pokušenie, nechať trpiaceho väčšiu časť dňa ležať v posteli. Tak som si zase raz spomenula na iných opatrovateľov. Boli schopní a chceli sa vôbec vzchopiť, aby pomohli nemocnému vstať a umyť sa, keď už sú možná sami starí a vyčerpaní? Nie je to ľahšie nechať nemocného v posteli?

„Je čas vstávať, miláčik“ – veselo povedala Gwen.

„Do kelu“ – znela odpoveď. „Nemôžeš ma nechať na pokoji?“

„Pod', ocko“ – pokúšala som sa ho povzbudiť – „už je skoro pol dvanástej.

„Mlč a zmizni!“

Teraz sa cítil príjemne po tom, čo okolo štvrtej ráno bol na toalete. Pripadalo mu to kruté, keď sme ho nútili, aby vstal. Naozaj také slovo občas používal. „Je to kruté, prečo mi nedáte pokoj?“

Používali sme všelijaké triky, aby sme ho prehovorili – lákali sme ho na kávu a útulný krb. Vysvetľovali sme mu, žeby nám veľmi pomohol, keby šiel dole, aby sme nemuseli stále behať po schodoch. Doslova sme z neho ťahali prikrývku s jediným výsledkom, že si ju ešte pevnejšie zvieral v rukách. Raz, naozaj len jeden raz, som mu prikrývku stiahla. Tak som ho mohla prekvapiť, ale už som to nikdy viac neurobila. Je to spôsob, ktorý sa môže použiť pri neposlušných deťoch a ja som sa za to veľmi hanbila.

Nakoniec však povolil. Potom začala procedúra umývania a obliekania. Keď potom konečne bol dole – schody nikdy neboli pre neho nejakou veľkou prekážkou, pretože po oboch stranách boli dobré a pevné madlá – a keď sedel pri krbe s Gwen v jedálni so šálkou kávy a novinami na kolenách, ktoré síce nečítal, ale mal ich rád po ruke, bol šťastný. Ale tá námaha denne ho dostať sem, sa rovnala dennej návšteve u zubára...

To všetko bola práca sestričiek: snaha udržať kúpeľňu v čistote a poriadku (kúpili sme umelohmotné koberce na podlahu), používali práčku až dvakrát denne, spodky sme sušili na radiátoroch – nakoniec sme zistili, že potrebujeme sušičku. Keď niečo z týchto všedných vecí naraz skolabovalo, zdalo sa nám to oveľa horšie, ako to v skutočnosti bolo. Osie hniezdo, ktoré v lete spadlo priamo na najhornejšie schody, hroziace poškodenie vodovodného potrubia v zime, upchaný odpad (a dúfam, že naposledy). A to som zažila, čo sa stane, keď sa použije splachovanie, keď je toaleta zapchaná. Obyčajné domáce práce boli naraz pri tom všetkom strašne ťažko zvládnutelné.

Bývame však v malej dedinke a pomoc bola vždy po ruke. Dvakrát do týždňa prichádzala Mary, aby poriadila. Joe občas prišiel pokosiť trávnik, každopádne dovtedy, kým polícia nezistila, že na záhrade pestuje konope. Potom som ustarostene prechádzala našou záhradou a skúmala pod lupou rôzne druhy rastlín. Prichádzali a odchádzali umývači okien, dvakrát do týždňa nám nosili jedlo. To Gwen s oteckom dostávali už dávno predtým, ako som prišla, a tak sa to praktizovalo aj naďalej. Bolo to vždy veľmi

pekné, uvidieť iných ľudí – a Fred, ktorý nosil jedlo bol síce plachý, ale veľmi zdvorilý človek.

„Dobré ráno, môj pane“ – povedal stále. „Ako sa vám dnes darí?“

Boli sme veľmi vďačné za všetkých ľudí, ktorí jednali s oteckom ako s normálnym človekom. Mnohí sú totiž zvyknutí jednať so starými ľuďmi ako s malými deťmi. Jedná sa tak často s nimi aj v opatrovateľských domovoch.

„Tak pod', Maruška, miláčik, vytiahni si nohavičky!“

„Fuj, čo to tu zase leží na zemi? Aký neporiadok!“

Možná nie všetky poznámky sú také zlé, ale zlý – nesprávny je ten zásadný postoj.

Otecko bol každý mesiac na niekoľko dní v nemocnici, aby sme sa zotavili. Volal sa Walter Hedley Taylor, ale celý život používal iba meno Hedley.

Keď sa raz z takéhoto pobytu vrátil a priniesol svoje veci (ktoré obyčajne pozostávali z rôznej zbierky neznámych kusov odevu, ktoré sme vždy s veľkým očakávaním rozbaľovali – nevynímajúc tých ružových obliečok, ktoré nikdy nechýbali), povedala mi jedna ošetrovateľka: „Walter nereaguje na svoje meno, však?“ Pripadalo mi to, ako by ten Walter bol nejaký kocúr.

„Kto?“ spýtala som sa udivene. Nepočítala som s tým, že ho neoslovovali „pán Taylor“. Keď som to však pochopila, vysvetlila som jej, že jeho krstné meno je Hedley.

„Ach, tak to vysvetľuje všetko,“ povedala a bola spokojná.

Život šiel ďalej – vyzdvihli sme si balíky v nemocnici (záchranný pás – aké blaho bolo vidieť škatuľu s nápisom „TAYLOR – ZVLÁŠŤ SAJUČE“ a po použití ich smieť dať do kontajnera s inými vecami, pekne v čiernom vreci, aby obsah nebolo vidieť). Vlastne, nepatrili skôr do červeného vreca? Ako asi likvidujú ostatní ľudia plienky a nohavičky na jedno použitie pre malé deti?

„Gwen, dnes sme dostali plnú škatuľu modrých!“

Tak, takéto boli naše radosti. Často sme sa však spolu hodne nasmiali a hrali rôzne hry. Raz som sa Gwen spýtala, či reaguje, koľkokrát za deň vybehneme schodmi hore a dole. Nevedela to tiež. Tak sme na okennú parapetu vedľa schodov dali jednu nádobu s červenými fazuľkami a jednu prázdnu. V pondelok som do tej prázdnej hodila vždy fazuľku, keď som bežala hore. A v utorok to isté urobila Gwen. Výsledok bol myslím: 25:24. Keď sa na to pozerám teraz, nezdá sa mi, žeby to bolo až tak veľa.

Život vonku sa pre nás skoro zastavil.

MÔJ SEN MUSÍ POČKAŤ

Niektorí ľudia sa ma spytovali: „Ako dlho asi bude váš otecko ešte žiť?“ Stálo ma to dosť sebaovládania, aby som sa pri tom nezrútila, ale bolo mi jasné, že na to majú právo prv, ako sa zaviazu spolupracovať na misii medzi seniormi.

V roku 1988, ešte na misii v Keni, som prvýkrát vystrčila tykadlá pre túto novú službu – získavaním starých ľudí v Anglicku pre Pána Ježiša. Vtedy to bol jednoducho sen, o ktorom som svojim priateľom v jednom liste napísala.

„Kde začínajú sny? Možno v Afrike, v tých slnkom prežiarенých horách vysočiny, kde diaľavy, odstup a svetlo plní srdce pokojom a stúpajúca večerná hmla dole medzi stromami volá k sneniu? Alebo v tieni vysokého eukalyptu, či manga a ich sýtej zelene, kde sedia starí a kde ticho plynú rozhovory, kde starých ľudí pozdravujú s veľkou úctou, pretože ešte niečo znamenajú? Alebo to snád' bolo v Anglicku, kde začal môj sen, v krajinách, kde ľudia zostávajú zatvorení za dverami svojich domovov a kde ľudia sú osamotení, v rôznych činžiakoch, alebo v jednoduchých domčekoch na okraji ciest? Koľko tohto sna sa zrodilo, pretože som videla smutné tváre starých ľudí na ich namáhavej ceste západnými supermarketmi, ako blúdia svetom mladých, aktívnych a kúpychtivých?

Z ľudského hľadiska asi pravdepodobne ďakujem za svoj postoj voči starým ľuďom tým 28 rokov strávených v Afrike. Spomínam si na spoločné jedlo, ktoré som robila a podávala na počesť niektorých priateľov v Nairobi. Bolo medzi nimi niekoľko zaujímavých vedúcich kresťanských osobností a bola som celkom zvedavá na zábavu, pretože v tej dobe hýbala cirkevným životom v Nairobi, áno aj v celej Afrike, najrôznejšími témami. Jeden z párov, ktoré som pozvala, bol asi o 15 rokov starší, ako ostatní. Z toho vyplývalo, že kedykoľvek Jozef začal hovoriť, ostatní zmlkli, aby ho počúvali a nikto mu neodporoval. Hovoril dlho a obsérne.

Jednoducho povedané, tá party sa veľmi nevydarila.

Samozrejme, že úcta nebola vždy rovnako veľká. Starší ľudia z dedín sú v mestách skôr tolerovaní, ako ctení.

„Hej, ty starý! Žeň si tie svoje divoké zvieratá a rýchle sa pohni!“ – volal vodič nákladného auta na staršieho dedinčana, ktorý sa nevyznal v prechádzaní na križovatke v meste. Ale tón jeho hlasu bol dobrosrdečný.

Porovnávala som to s krikom motoristu, ktorého som počula raz vo

Swaffhame, keď sa musel vyhýbať nejakej starej panej, ktorá vošla z chodníka na cestu. „Z cesty, ty stará škatuľa!“ – volal.

Veľmi ma zarmucovalo, ako sa jedná so starými ľuďmi v Anglicku a robili mi starosti strach a obavy, s ktorými mnohí ľudia trpia preto, že starnú.

Ako mladá misionárka na náhornej rovine v Etiópii som často celé dni robila návštevy v blízkych dedinkách. Vyrazila som skoro ráno, so svojím armharským Novým Zákonom pod pazuchou, sprevádzaná niektorou žiačkou z Biblickej školy a stúpala tri – štyri míle cez pahorky, aby som vyhládala vzdialené dedinky, ktoré sme už zďaleka videli učupené medzi skalami a skupinkami stromov. Napriek tomu, že sme vyrážali veľmi skoro ráno, veľmi rýchlo slnko pražilo z modrej oblohy a do tvári nám vial prach, ktorý víril pod kopytami naložených oslov a mulíc na úzkych cestách. Pomaly sme sa pohybovali hore a boli sme veľmi šťastné, keď sme prišli do cieľa a mohli sme si sadnúť na hlinenú lavičku v chladných, trávou pokrytých chatrčiach. Popíjali sme kávu, bavili sa s domorodcami pomocou obrázkov, ktoré mali deti tak radi, a taktiež trocha vyučovali. Zostali sme hodinu, najviac dve. Keď sa tieň začali predlžovať, chystali sme sa na cestu späť. V Etiópii dobrý mrav vyžaduje, že hostiteľ odprevadí hosťa k najbližšej rieke, takže celá rodina s nami šla až k najbližšiemu vyschnutému riečnemu korytu a počkala, kým prejdeme. „Šťastnú cestu domov!“ – volala hostiteľka. „Chodte v pokoji!“

Asi nikdy nezabudnem na nádheru tej spiatočnej cesty, ktorá v lúčoch zapadajúceho slnka viedla dole z kopca: farby divoko rastúcich kvetov, stromy a tá, čím ďalej tmavšia obloha, pohľad na dobytok, hnaný pomaly údolím do stajní, volanie pastierov... Prach ležal nerušene na ceste, pretože obchodníci už dávno odišli a večer sa nikto na cestu nevydával. Vzduch bol chladný a svieži, vietor sa utíšil.

Táto scéna mi často prechádzala myslou ako podobenstvo, ako to s nami bude v neskorších rokoch. Keď zostarneme, sme unavení, ranná sviežosť a sila je preč, ale aj horúčava a bremeno dňa. Srdce plní pokoj: denné povinnosti skončili, už či urobené dobre, alebo zle, už na nich nič nezmeníme, pretože minulosť sa nedá vrátiť. Honba za uznaním a významom v tomto svete orientovanom na súťaživosť, skončila, naše oči by mali odrážať ten jas v diaľke, ktorý raz zažiarí ešte jasnejšie – jas otvoreného neba.

Avšak, čo s tým, keď sa nám po ceste urobili otlaky? Keď nás bolí chrbát a keď sme pri prechode riek v horách utržili nejakú modrinu? Čo, keď nás

trápia spomienky na chyby, ktoré sme urobili? Nič z toho sa nepočíta. Skoro budeme doma...

Teraz sa pozeráme na druhých. Naše deti a vnúčatá, pokiaľ ich máme, podnikajú svoje vlastné výpravy. Pozorovať ich silu, horlivosť a mladosť, bude pre nás vždy radosťou, pripomienkou nášho vlastného putovania na začiatku dňa. Radujeme sa z toho, že hory sú stále tu, aby ich niekto objavoval. Ale necítíme závisť. Týmto svetom putujeme len raz a ani by sme si to inak nepriali.

Citát k tomuto námetu je pripisovaný Winstonovi Churchilovi a znie: „Vážme si svoje radosti, namiesto toho, aby sme oplakávali svoje starosti. Jas svetla nemôže exitovať bez svojich tieňov. Život je celok a tak musíme aj dobré, aj zlé prijímať dohromady. Cesta bola príjemná a vyplatila sa... raz.“

Čím viac vo mne narastalo vedomie, že som povolaná do služby k starým ľuďom, tým viac som musela spomínať na večerné putovanie Etiópiou. To je určite tá správna cesta, ako starnúť: nie s horkosťou, že život ide ku koncu, ani s pohoršovaním sa nad tým, že rastie naša neschopnosť, a že strácame veľa možností a síl, ale v očakávaní budúcnosti, ktorá svieti čím ďalej tým jasnejšie, ako ideme ďalej.

Príslovia 4,18 – „*Chodník však spravodlivých je ako úsvit, ktorého jas rastie až do bieleho dňa.*“

Nebo sa nám neotvára preto, že by sme my sami boli tak spravodliví, ale preto, že – skrze kríž – naše hriechy prikrýva spravodlivosť Kristova. „*Lebo na Toho, ktorý sa nikdy nedopustil ničoho zlého, vložil všetok náš hriech a Jeho spravodlivosť preniesol na nás*“ (2. Korint'anom 5,21).

Akým je to pre nás potešením, keď starneme a myslíme na toľko vecí vo svojom živote, ktoré je potrebné odpustiť. Jeden neveriaci človek sa pýtal istého vedúceho kresťanského zboru, ktoré slovo najviac charakterizuje kresťanskú vieru. Odpoveď znela: „Odpustenie“. Kto Božie odpustenie našiel vo svojom živote, má pokoj a môže spokojne putovať svojimi dňami.

Čo však bude s tými, ktorí neveria, ktorí nečakajú nič iné, než prázdno a koniec bytia? Čo bude s ľuďmi za záclonami sociálnych domovov, ktorí majú strach vychádzať von a žijú ďaleko od svojich rodín?

Pred niekoľkými rokmi istá anketa zistila, že vo Veľkej Británii žije viac ako milión starých ľudí, ktorých počas sedem dní v týždni nikto nenavštívi.

Rada by som sa so zvestovaním evanjelia – radostnej správy – dostala ďalej. Takmer celý svoj život v povolaní som sa zamestnávala problémom komunikácie. Väčšinou som vyučovala druhých, ako zdieľať to, čo vieme.

„Tak, teraz, Pane“ – modlila som sa - „daj, aby som sama mala tú možnosť nieŤ ďalej tú veľkú správu, z ktorej všetky ostatné vychádzajú: Krista, Toho ukrižovaného.“ Túžila som vyhľadávať starších ľudí a rozprávať im o Pánovi Ježišovi. Chcela som potešiť toho mladého dekana, ktorý mi raz povedal: „Je to naozaj ťažké. Na moje bohoslužby prichádza stále len šesť starých ľudí.“ Chcela som ho primäť k tomu, aby začal rozmýšľať ináč. Chcela som mu povedať: „No a? Sú to predsa Bohom milovaní ľudia a oni sa hodia pre jas a krásu života vo večnosti. Či je v nebi menšia radosť, keď sa obráti nejaký sedemdesiatnik? Znejú snád cimbaly, harfy a bubny menej radostne alebo snád falošne?“

„Iba starí...“

„Nemôžem chodiť na sesterské stretnutia. Sú tam len samé staré.“

Nie všetci však boli mojím nápadom nadšení. „Len nie ešte ďalšiu kresťanskú organizáciu“ – hovorila jedna priateľka.

Prehľadala som register kresťanských organizácií: Mládež pre Krista, Mládež s poslaním, Biblická jednota ... Záujem o mladých ľudí je veľký. Je to samozrejme dobré, ale kto sa pokúsi zasiahnúť starých?

V roku 1989 som vystúpila na verejnosť a napísala som pre časopis Renewal (Obnova) článok: „Keď starneme“. V ňom som položila otázku: „Ako je možné, že staroba sa stala takým obávaným, škaredým, deprimujúcim pojmom? Čo prispelo v našej spoločnosti k tomu, že tak mnoho starých ľudí je izolovaných a nevítaných?“

Článok končil tým, že mám záujem založiť v Anglicku činnosť, ktorá by sa snažila získavať pre Krista ľudí starších ako šesťdesiat rokov. Dostala som viac ako 80 ohlasov (a to znamená, že pri čísle 86 sme prestali počítať). Tak vlastne môj plán získal pôdu pod nohami ešte skôr, ako sa v Anglicku uskutočnil. Moju záležitosť brali vážne a ja som bola pripravená slúžiť. Tak som začala v Keni a v Anglicku hľadať modlitebníkov, ktorí by za mnou v tomto novom poverení, stáli.

Keď som sa v roku 1990 konečne vrátila do Anglicka, bolo to so zámerom, že bezprostredne po návrate začnem s misiou Outlook (Výhľad), ako sme ju medzitým nazvali. Nebola som však prvá v práci pre Božie kráľovstvo, ktorá musela konštatovať, že nová služba začína často obdobím čakania. Bolo mi skoro jasné, že situácia doma s oteckom mi zoberie väčšinu času. Keď som doteraz hovorila „Začnem s novou prácou...“, keď som chodila na návštevy, prešla som teraz na: „Dúfam, že skoro...“ Tiež som obmedzila počet návštev. Nebolo by fér si nárokovat čas plne zamestnaných ľudí, keď ja som nemohla začať službu, do ktorej ma Pán povolal.

Niektorí modlitebníci (zvlášť tí, ktorí ma poznali skôr) mi verili, d'alej sa za mňa modlili a písali povzbudivé listy o „Božom neomylnom časovom rozvrhu“. Iné spojenia stroskotali pre nedostatok záujmu. Dostávala som i naďalej malé peňažné dary, ktoré mi umožňovali prevádzku „v mojej kancelárii – v spálni“: písací stôl, malý počítač a dokonca som si v tej dobe kúpila aj malú registračnú skrinku. Zistila som však, že pre ľudí, ktorí o mne nič nevedeli, je dosť ťažké, aby moje sny brali vážne.

Navštívila som pre mňa príslušného biskupa, ktorý však ukázal maximálny nezáujem. „Príďte zase, keď to bude niečo viac, ako len vysnívané pranie“ – povedal mi. Pokúšala som sa nemať mu to za zlé.

V Nairobi som zažila založenie dnes už veľkej kresťanskej univerzity. Patrila som do tímu, ktorý vydal prvé skriptá, a naučila som sa tak, ako sa zostavujú popisy seminárov. Vyšlo ich viac ako sto.

V jednom liste mojím africkým priateľom som vtedy, v tej dobe čakania, položartom napísala „popis seminára“ o jednej, ako som to nazvala, nezávislej štúdii s Bohom – „Starostlivosť o starých ľudí (poľná štúdia)“.

„Obdobie intenzívneho zamestnania so starými ľuďmi, ktorí potrebujú zvláštnu starostlivosť. Seminár obsahuje:

- Starostlivosť o ľudí, ktorí trpia Alzheimerovou chorobou (demenciou), nevyliciteľnou rakovinou a inými, starobou podmienenými chorobami.
- Kontakt a rozhovor s ľuďmi, ktorí sa o nich pravidelne starajú, návštevy v domovoch dôchodcov, v opatrovateľských domovoch a v nemocniciach, ale aj na psychiatrických oddeleniach, praktické cvičenia.
- Účastníkom je potrebné odporučiť vhodnú literatúru s praktickými radami, pretože to napomáha k porozumeniu súčasnej situácie, aká panuje v Anglicku, v starostlivosti o starých ľudí.

Bola som presvedčená, že ma Pán Boh „presadí“, až v tom Jeho vzdelávacom seminári získam dostatok „bodov“. Nebolo však pre mňa ľahké na to čakať.

KRÁTKODOBÁ OPATROVATEĽSKÁ SLUŽBA

O tecko sedí naproti krbu pri mne a vypadá ako kedykoľvek inokedy. Zdá sa, že má niečo na srdci.

„Tak pôjdeme?“

„Kde?“ – pýtam sa opatrne. „Chceš ísť na nejaké konkrétne miesto?“

„Áno, rád by som... áno, viete... no, áno, chcel som... ach, to je v poriadku!“

Oteckove pranie niekam ísť sa stalo ozajstným problémom.

Prišla doba, kedy tie krátkodobé pobyty v nemocnici už nemohli pokračovať. V blízkosti stanice pre dlhodobu nemocných boli schody, takže pobyt na tomto oddelení nebol pre zmätených pacientov vhodný. Na druhej strane sme však pri tej namáhavej 24 hodinovej službe naliehavo potrebovali prestávku a oddych. Našťastie, bola v Kings Lynne – obci vzdialenej od nás necelých 30 km, špeciálna stanica, ktorá sľúbila otecka ochotne prijať. Ako som sa už zmienila, mali sme povolený jeden týždňový pobyt vždy po šiestich týždňoch.

Gwen a ja sme tam zašli na prvú návštevu. Iste, tá novo zriadená opatrovateľská stanica vyzerala pekne, izby boli čisté a priestranné. Boli sme pripravené, že tam budú ľudia podobní ako otecko. A napriek tomu nás šokoval pohľad na starého muža so sviečkou pod nosom, ako sa potáca po širokej chodbe, zvlášť, keď sa ešte márne pokúšal otvoriť kódované dvere, ktorými sme práve vstúpili. Jedna z ošetrovateliek spozorovala naše rozpaky.

„Pod' so mnou, Georg, skoro bude čaj!“ – odvieďla ho.

Veľkou prednosťou na oddelení bolo, že tam mali veľa otvorených dverí, takže tí, ktorí mali pocit, že musia stále chodiť, sa mohli bez prekážky prechádzať. Boli tu dokonca dvere na verande, ktoré viedli do záhrady obklopenej múrom.

Míňala nás akási pani v plášti a šla priamo na verandu. Prst na ústach a šepkala: „Neprezradte ma, idem von.“

Myslela som, že je to niekto zo zamestnancov, až potom som spozorovala, že bezcieľne blúdi okolo múra a hľadá dvere, ktoré tam neboli.

V spoločenskej miestnosti bol bežný počet stolov a stoličiek. Na obrazovke bežal populárny program (aj keď nie príliš hlasno), na stoloch ležali rôzne časopisy, boli tu kvety a niekoľko ľudí, ktorí nášmu úzkostlivému vnímaniu pripadali ako ľudské trosky. Ale bola tu aj priateľská ústretovosť.

Jedna stará dáma v ružovom župane šla oproti nám po chodbe s výrazom opustenosti v tvári. Keď sa na mňa pozrela, usmiala som sa na ňu. Siahla po mojej ruke ako dieťa, ktoré potrebuje niekam odvieť. Šla som s ňou do spoločenskej miestnosti, sadla som si vedľa nej a držala som ju za ruku a ona sa na mňa tiško usmievala.

Ako mal otecko rád, keď sme sa ho dotýkali! Viac, ako čokoľvek iné ho uspokojovalo, keď sa nás dotýkal! Verím, že takýmito dotykmi sa prenášajú pocity. Keď sme boli zúfale a ustarostené, akosi to vnímal, bol nepokojný a nešťastný a stále sa pýtal: „Je ti dobre?“, „Je všetko v poriadku?“ Keď som však prosila Pána Boha o pokoj a vo vedomí tohto pokoja som ho držala za ruku, bol pokojný a usmieval sa na mňa.

Napriek tomu, že toto zariadenie, ktoré sme si pozreli, bolo dobré, myšlienka, že tam otecko pôjde, ma naplňala obavami. Koho to bude zaujímať, ako sa tu zžije s ostatnými? Kto mu bude odpovedať, keď sa bude stále pýtať, kde je Gwen? Čo sa stane, keď sa bude brániť vstať a umyť sa? Bude sa cítiť osamelý bez ľudí, na ktorých bol zvyknutý?

Nemalo zmysel trápiť sa takýmito myšlienkami. Muselo to jednoducho byť. Bez takejto oddychovej prestávky by sme nemali silu ďalej oteckovi slúžiť.

„Zmena mu urobí dobre,“ uisťoval ma telefonicky brat – „trocha to pozvubí jeho ducha.“

Behom našej prvej návštevy, ktorú sme absolvovali bez otecka (mali sme pri ňom zaistenú opatrovatel'ku), sa Gwen dohodla s personálom, rozlúčili sme sa, úspešne sme si poradili s kódom na dverách a dostali sme sa von. Keď sme mali toto oddelenie za sebou, išli sme, Gwen a ja, tichými koridormi a pokúšali sme sa robiť, akoby nás pohľad na tých mnohých dementných ľudí až tak veľmi netrápil. Zabúdili sme. Koridorov bolo veľa a boli dlhé.

Naraz zaznel z nejakej blízkej miestnosti divoký smiech. Zľakli sme sa, zbledli a pritísli sme sa k sebe. Aký „pomätenec“ bol schopný takto sa smiať? Potom som uvidela sklenenú výplň na dverách a pozrela som sa do izby. „Všetko v poriadku“ – povedala som Gwen a cítila som sucho v ústach. „Sú tam upratovačky.“

Skupina žien v modrých uniformách si evidentne urobila prestávku na kávu.

Prišiel deň oteckovho odchodu do zariadenia. To znamená, že sme sa museli snažiť, aby včas vstal a bol oblečený, až pre neho príde sanitka. Pretože to muselo byť skôr, ako bol zvyknutý sa pripravovať, dalo nám to

dost' práce. Potom nám oznámili, že sanitka musela ísť k dopravnej nehode a nemôže prísť. Pýtali sa nás, či nemôžeme otecka priviesť samy, alebo či chceme počkať do nasledujúceho dňa. Pripadalo mi to, ako posledný deň v škole, keď som bola učiteľkou. Človek mal pocit, že už by to ani jeden jediný deň nevydržal. Cez všetky ťažkosti, ktorými sme museli prejsť, bol otecko oblečený a jeho taška pripravená. Odklad bol nemysliteľný. Tak sme sa rozhodli, že ho tam zavezieme naším autom.

Bola u nás práve jedna z našich pomocníc. Bez nej by sa nám nikdy nebolo podarilo otecka prinútiť, aby prešiel domovými dverami do pripraveného auta. Bránil sa a tíkol okolo seba. Hrýzla som si do perí, až mi skoro krvácali.

„Pod' ocko, ideme len k pánovi doktorovi. Veď vieš, že tam občas chodíme“.

Vôbec sme sa nesnažili ho pripútať, bolo by to veľmi ťažké. Sedel vedľa mňa na prednom sedadle a Gwen na zadnom.

Keď sme prišli do Kings Lynnu, nemohli sme ho dostať z auta. Personál prišiel s vozíkom a snažili sa ho vlúčne prehovoriť, aby vystúpil.

„Pod'te, pán Taylor. Už na vás čaká dobrý čaj!“

Tiež Gwen to skúšala. „Idem s tebou dnu, miláčik, a zostanem tam chvíľu s tebou.“

„Choď preč a daj mi pokoj!“

Stála som pri Gwen. „Pod' otecko, pán doktor už na teba čaká. Vieš predsa, že občas musíš ísť na prehliadku.“

Pozrel sa na mňa s výrazom náhleho pochopenia, ktorého som sa naučila obávať. „Keď vystúpim, odídete a necháte ma tu samého!“

To bol koniec mojej spolupráce. Teraz to bolo len na Gwen a personálu, aby konečne otecka prehovorili, aby vystúpil a sadol si do kolieskového kresla. Gwen s ním šla dnu na šálku čaju. Bol chladný deň: dvakrát ku mne pribehol niekto z personálu, aby ma pozvali dovnútra. Ale nebola som schopná tam ísť. Auto stálo pred hlavným vchodom a ja som čakala, kedy sa vráti Gwen. Keď som ju viezla domov, pokúšala som sa zabudnúť na ockov strach, že zostane sám, ktorý som videla v jeho očiach. Dúfam, že keď budem mať deväťdesiat, bude ma taktiež niekto tak milovať, že niekto bude pre mňa tiež takto plakať.

Otecko teraz často býval na krátkodobom pobyte v tomto sociálnom zariadení. Dostať ho tam bývalo pre nás vždy ťažké. Bolo to ľahšie, keď pre neho prišla sanitka. Sanitári ho posadili do kolieskového kresla a zniesli po schodoch dole skôr, ako si uvedomil, čo sa vlastne deje.

Brat mal pravdu. Stále, keď sa otecko vrátil, bol trochu pozornejší a mal snahu sám sa obslúžiť, napr. z vlastnej iniciatívy sa začal sám česať, či obliekať. Bol však tiež zmätenejší a čím ďalej, tým menej poznával nás a svoj domov. Raz po jeho návrate sme v noci boli vyrušované každé dve hodiny, pretože bez akejkoľvek príčiny vstával. Išli sme s ním na toaletu, len tak, nie žeby „musel“, ale preto, že to bolo jediné, čo v noci robieval. (Čo sa asi v sociálnom zariadení prihodilo?)

Raz pozval ošetrojúci lekár Gwen a mňa behom ockovho týždňového pobytu na tzv. posudkový rozhovor. Priviedli aj ocka a posadili na stoličku. V miestnosti bolo asi desať ľudí. Nikdy som sa nedozvedela, kto to všetko bol, ale mám dojem, že to boli študenti a žiačky zo zdravotnej školy. Bola pri tom sociálna pracovníčka, ktorú som poznala a jedna sestra z personálu, ktorú sme, Gwen a ja, medzi sebou volali „Graeserová“ podľa jednej ženy, ktorá počas vojny z ľudskej kože robila tienidlá na lampy. Celkove však bol personál láskavý a ochotne pomáhal. Už si nespomínam, čo nám táto úbohá žena vykonala, že sme jej dali takú prezývku.

Aj keď bol lekár kompetentný a ústretový, bol tento rozhovor – mierne povedané – veľmi ťažký, ponajprv preto, že bol tak verejný a po druhé preto, že bol pri tom otecko. Podráždene potriasal hlavou – činnosť, ktorá je údajne z lekárskeho hľadiska veľmi zaujímavá. (Robili si o ňom záznamy?) Prvýkrát som prežila to, čo mnoho ľudí v podobných situáciách: človek prestáva byť individualitou a už je len „manželka“ a „dcéra“.

Krčovite som zvierala operadlo stoličky a videla som, ako sa plnili poznámkové bloky. Mohla som si predstaviť, čo tam píšú: „Dcéra pôsobí krčovite a nepriateľsky.“

Pred ďalšou komisiou sme poprosili, aby tam bolo menej ľudí a tiež, aby tam nemusel byť otecko.

Ale tieto krátkodobé pobyty v opatrovateľskom dome nám dodávali odvahu slúžiť ďalej a boli sme za ne veľmi vdáčné.

Z MÔJHO DENNÍKA

Tu a tam som si viedla denník.

7. december 1991

Teraz nechávame otecka väčšiu časť dňa v jeho posteli. Stojí to obrovskú námahu prehovoriť ho, aby vstal, obliecť ho a potom mu pomôcť dole zo schodov, že sme sa rozhodli podávať mu raňajky v posteli a iba na obed ho priviesť dole. Často si však robíme starosti, ako to s ním je, keď tak dlho leží v posteli. Spálňa je veľká a dosť studená, ale v posteli mu je vždy dobre teplo. Aké myšlienky sa mu asi premietajú hlavou, keď tam tak v polobdení leží a do izby svieti zimné slnko?

Keď vstúpim do izby, zdá sa mi, že má radosť, keď ma vidí. „Je to tu?“ – hovorí často ustarostene a my nevieme, čo tým myslí. Možno to nejako súvisí s jeho nepokojnými snami, ktoré máva. Gwen mi vysvetlila, že sa často v noci prebudí a niečo zmätene rozpráva o účtoch a peniazoch, ktoré čaká z banky. Ona ho uspokojuje: „Nerob si starosti, peňazí máme dosť“.

Pre mňa je to takmer po tridsiatych rokoch prvýkrát, čo zažívam anglickú zimu od začiatku až do konca. Väčšina misionárov, ktorí pracujú v teplých krajinách, neprichádza domov na dovolenku v zime. Keď náhodou moja dovolenka pripadla na zimu, tak som si to zariadila tak, že som bola doma na Vianoce a cez Nový rok, a potom v januári, kedy je už naozajstná zima a padá sneh, som sa vracala späť na slniečko. Teraz stojím v izbe a pozerám, nespokojná, von do pustej a bezfarebnej záhrady. Pohľad kľže cez drôtenú ohradu na osamelý kurník a na staré plechové sudy, v ktorých sme kedysi pálili odpadky zo záhrady. Keď sa nemýlim, tak tam vidím ešte neďaleko plota ležať staré ležadlo. Keby sme boli ešte aspoň raz pokosili trávnik, skôr ako prišla zima...

Oteckovi prinášame raňajky pripravené ako jednohubky – malé porcie rožka s jabĺčkom. V takomto chladnom období by som mu najradšej dávala ovsenú kašu, často to aj robíme, ale ovsená kaša servírovaná v posteli môže mať na obliečky a všetko dookola, zhubné následky.

Najväčší problém pri raňajkách v posteli je v tom, že otecko leží na pravej strane manželských postelí a musí sa predkláňať, aby mohol jesť ľavou rukou. Žiaľ, nevieme ho presvedčiť, aby si sadol a jedol z tácky.

Zmeny akéhokoľvek druhu, napr. zmeniť posteľ, alebo polohu, nie sú hodné námahy, ktorá by za to stála. Dôverne známe veci mu dávajú pocit

istoty a bezpečia. A to je oveľa dôležitejšie.

Káva, rožky a marmeláda sú preto lepšie ako ovsená kaša.

„Ďakujem, moja milá“ – povie otecko. „To je od teba milé.“

10. december 1991

Priniesla som mu hore malý vianočný stromček s elektrickými sviečkami. V spálni je často už o pol štvrtej poobede tma, a tak ju stromček rozjasňuje. Otecko leží a pozoruje stromček.

„To je vianočný stromček“ – hovorím a ocko odpovedá: „Áno a nie je krásny?“

Čo všetko by sme neurobili, aby sme mu spríjemnili život.

12. december 1991

Myslím, že ocko má bolesti. Keď sedí dole a musí ísť na toaletu, vrtí sa na stoličke, napriek tomu, že je obložený všelijakými vankúšmi, aby to mal pohodlnejšie. Je teraz denne 5-6 hodín hore. Napriek námahe, ktorá to stojí doviest' ho hore, teší sa vždy do postele.

Ľudia sú k nám tak milí! Jedna sestra z nášho zboru mi včera darovala mohérový šál na ramená pre otecka, keď sedí v posteli. K môjmu prekvapeniu sa mu dokonca páči, keď ho ním zavinieme. Tá sestra povedala:

„Až šál nebudete potrebovať, môžete mi ho vrátiť.“

Musela som sa usmiať. Obyčajne tie veci, ktoré otecko používa, sa už k vráteniu nehodia. Koľkokrát som už zo šálu odstraňovala ovsenú kašu, či marmeládu.

Problémom sú jeho pyžamá. Potrebovali by nové gumy a gombíky. Gwen, a ani ja, nie sme obzvlášť šikovné, čo sa týka šitia. Gombíky prišívam viem a tiež to robím, ale čo sa robí s povolenou gumou v inak neporušených pyžamových nohaviciach? Možno bude jednoduchšie ísť kúpiť pár nových nohavíc.

15. december 1991

Včera večer nás navštívila staršia dáma, ktorá predtým bývala vedľa nás a otecka veľmi dobre poznala a mala rada. Teraz býva vo Swaffhame a ja som ju v tej hroznej hmle musela odviesť. Nie som zvyknutá na jazdu autom v zime. Ide to na nervy, keď hmla, ako nízky mrak, visí nad cestou. Dodnes som neprišla na to, ako mám rozpoznať správnu odbočku do dediny, keď okrem špinavého okraja cesty nič iného nevidím.

Keď nás niekto navštívi, otecko sedí ticho – myslím, že sa mu uľaví, keď

sa nás nemusí stále pýtať, či sa máme dobre. Túto otázku opakuje tak dvadsaťkrát za deň, keď sa práve nebavíme. „Dará sa vám dobre?“ – pýta sa práve, keď sa pozeráme na televíziu, alebo keď si čítame.

„Áno, poklad, darí sa nám dobre“.

O štvrt' hodinu: „Dará sa vám dobre?“

„Áno, veľmi dobre.“

Pokiaľ je u nás návšteva, pri ktorej sa cíti dobre, usmieva sa spokojne a pozerá z jedného na druhého, ako sa rozprávame. Nezasvätený pozorovateľ by vôbec nepoznal, že tu niečo nehrá.

Miluje večery, zvlášť, keď Gwen a ja s ním sedíme v obývačke. Cíti sa tam zjavne veľmi spokojný, úplne šťastný a v bezpečí, a hovie si na svojej stoličke, keď môže držať Gwen za ruku. Keď nás však takto „obsadí“ znamená to pre nás neskôr viac práce. Musíme ešte umyť nádoby, vybrať bielizeň z práčky (práve v pracovni zamrzlo vodovodné potrubie, takže vôbec nemôžeme prať), postlať posteľ, pripraviť vložky do spodkov a veľa iného...

To s tými spodkami je záležitosť sama pre seba. Nosenie vložiek pre inkontinentných pacientov je spojené so sieťovanými spodkami. Tie sú však určite nie vymyslené pre mužov nad 90 rokov, ani ocka, ktorý okrem toho odmieta všetko cudzie. Keď sme ich prvýkrát vyskúšali, vytrhol ich podráždené a pýtal sa s hnevom: „Čo sú to za veci?“ Neostávalo nám nič iného, len vložiť vložky do jeho čistých spodkov a pripnúť ich zapínacími špendlíkmi, takže vyzerali ako úplne obyčajné spodky. Túto procedúru sme opakovali šesť až sedemkrát za deň, aby sme stihli mať vždy pripravené čisté spodky po ruke. Medzi tým sa z nás stali odborníčky na zatváracie špendlíky – tiež pri ich praní.

Naša známa, tento večer, sama už nie najmladšia, bola láskavá a plná porozumenia, a brala otecka bez veľkých ohľadov takého, aký bol. Veď zjavne vyzerá naozaj celkom zdravo. Podarilo sa jej rozosmiať Gwen, keď nám pripomenula, ako otecko vždy, kedykoľvek nás navštívila, bežal do obchodu cez ulicu a vracal sa – s desiatimi cigaretami – pre ňu.

18. december 1991

Včera som si urobila voľný deň a šla som do Londýna. Jednoducho len tak sa túlať po obchodoch, užiť si vianočnú náladu a osvetlenie a navštíviť s priateľkou divadlo. Videli sme „Kráľa Narnie“. Bolo to predstavenie doobeda a hľadisko bolo plné školákov. My sme sedeli v poslednom rade na prízemí a tvárili sme sa ako učiteľky.

Gwen bola sklúčená a podráždená, keď som sa dnes ráno vrátila. To preto, že si už sama s oteckom neporadí.

„Včera som mala hrozný deň. Neviem, ako dlho to ešte vydržím“ – povedala mi. Cítila som, ako to vo mne začína vriieť. To snád' nemôžem ani raz za čas opustiť dom na 24 hodín bez výčitiek svedomia? Gwenina neistota sa preniesla aj na otecka, ktorý bol tiež zle naladený a podráždený.

„Ježišu Kriste, prečo ma nenecháš na pokoji?“ nadával, keď som sa mu pokúsila dať raňajky a vyliala som jeho kávu na čisto prezlečenú posteľ, keď do mňa strčil.

Celé ovzdušie v dome bolo nepriateľské a stiesňujúce. Bolo snád' preto, že sa tu nikto celý deň nemodlil? Bol satan tak blízko, že hneď mohol vojsť?

Hneď som sa začala v duchu ticho modliť s prosbou, aby satan a jeho zlí pomocníci strachu a podráždenosti, v mene Pána Ježiša, náš dom opustili. Ako milujem to meno: Ježiš, Ježiš, Ježiš! Vnímala som, ako sa otecko upokojuje a tiež do môjho srdca vošiel pokoj. Bez prestania som volala ďalej: „Pane Ježišu“. Bol tu a „*plní želanie tých, ktorí sa Ho boja a počujú ich volanie a pomáha im*“ (Žalm 145,19).

26. december 1991

To boli Vianoce! Prvýkrát v živote som bola rada, že skončili. Bolo to preto, že otecko si uvedomoval zmeny – vianočný stromček, svetlá, veľa pošty, neobvyklý pokoj na ulici - alebo preto, že nás tie skromné prípravy predsa len unavili? Neviem. Ale naozaj sa zdá, že otecko je čím ďalej tým viac nepokojnejší. Pri všetkom a stále potrebujeme viac času, ako obyčajne, aby sme ho prehovorili. Vzpieral sa viac ako inokedy a odmietal všetky naše návrhy.

Na Štedrý deň išla Gwen ku kaderníkovi. To je každý týždeň dôležitá udalosť. Pokladala som za naliehavo potrebné, pokiaľ sa to bude dať, dodržiavať všetky zvyky a starať sa o náš vzťah. Obyčajne šofériuje Gwen auto sama, ale v ten deň bola tak unavená a priam vyhasnutá, mesto bude preplnené a nebude ľahké nájsť miesto na parkovanie, takže som sa rozhodla zaviesť ju tam s tým, že naspäť príde taxíkom. Otecko býval v túto dennú dobu krátko po raňajkách pomerne spokojný. Trvalo mi to dvadsať minút. Skôr, ako som sa vrátila, ocko vstal, bol na toalete (ale ju nenašiel), celý premočený už zase sedel na svojej posteli a ten mohérový šál mal omotaný okolo bedier. Celý zmätený si niečo šomral a trvalo mi to najmenej hodinu, než som zase všetko dala do poriadku.

Keď sa stane niečo takéto, vďaka Bohu, že sa na otecka nehnevám. Neviem ale, ako by som v takomto prípade jednala s cudzími ľuďmi v domove opatrovateľskej služby.

Sadla som si k nemu a prehovárala som ho, aby mi pri obliekaní a „prebaľovaní“ pomohol, a aby sa posadil vedľa na stoličku. Potom sme spolu vypili kávu a zapla som mu televíziu.

Prezliekla som posteľ, odniesla náklad špinavej bielizne do pračky a ujala sa v kúpeľni práce, aby tam bolo čo najmenej zašpinenej bielizne. Nikto nech si nemyslí, že je možné dať do pračky spodky a posteľnú bielizeň zašpinené od stoličiek. Je bezpodmienečne potrebné ich predprať. Potom som vyutierala kúpeľňu a ručne oprala mohérový šál.

Keď som kľáčala pred kúpeľňou a zamestnávala sa tou najväčšou špinou, zaútočil na mňa satan. Povedala som mu: „Keď si myslíš, že si mi úplne skazil Štedrý deň, tak sa veľmi mylíš. Dovoľ, aby som ti povedala, že napriek všetkému, chválím Pána za ten nesmierny Dar, ktorý sme v Jeho Synovi dostali. Toto je Jeho dom, Jeho deň a ja Ho chválím!“

Teraz som konečne mala od toho Zlého pokoj.

Prvý vianočný deň bol ešte horší. Naraz sa zdalo, že ocko už ani močenie nevie kontrolovať. Doteraz tak bolo len pri stoličiek. Gwen a ja sme boli najmenej štyrikrát v noci hore a napriek tomu, že sme používali pogumované plachtu, museli sme najmenej dvakrát preobliecť posteľ. Našťastie, aspoň matrac zostal suchý. Otecko spozoroval, že to bolo horšie, ako inokedy a bol z toho celý utrápený.

„Ono to proste samo tečie“ – dookola opakoval.

Ráno o ôsmej ešte stále chodil ocko každú polhodinu na toaletu, pretože si sám pripadal asi mokrý, čo bol u neho neobvyklý pocit. Gwen už nebola schopná viac zniesť. Preto som ju vystriedala a natiahla som mu sivé trenírky. Šla som dole niečo pohľadať a keď som sa vrátila, ocko behal okolo a trenírky mal úplne premočené. Pomoc! Gwen bola zamestnaná dole – čistila zeleninu. Posadila som ocka na toaletu, čo ale už teraz nebolo treba, nechala som ho tam sedieť a šla som hľadať suché trenírky, nohavice a čisté vložky. Nešikovne a bezvýsledne som sa snažila pripnúť dve vložky na seba – štvorlitrové sacie – sa už teraz nezdali tak zbytočné. Konečne sme ho doviedli dole, kde zostal sedieť niekoľko hodín.

Obed prebehol vcelku dobre, ale deň nebol korunovaný úspechom. Otec nám pripadal čím ďalej, tým viac zmätenejší. Veľa rozprával, ale väčšinou to nemalo žiadny zmysel. To trápiť Gwen viac, ako mňa, lebo ona sa stále snaží všetko pochopiť, ale ja ho jednoducho počúvam. Ale dokonca už

sa aj mne v hlave všetko plietlo. Na obed som s priateľkou zo zboru šla rozväžať obed po okolitých dedinkách. Niektorí naši zákazníci neboli doma, odviezli si ich príbuzní a tí, ktorí zostali doma, nemali veľmi sviatočnú náladu.

Jeden starší manželský pár býval v osamelom domčeku bokom od dediny. Ani jeden z nich sa nedokázal pohybovať bez bolesti, oheň v krbe len tlel a manžel, bledý a chudý, mal chrípku.

Jedna stará pani, ktorú sme inokedy nemali na zozname, ležala v posteli a hovorila: „Je príliš zima na to, aby som vstala. Čo chcete? Odkiaľ ste?“

Iný muž, ktorý býval od nás najmenej 9 kilometrov, býval u svojho brata. Ten objednal dve jedlá a snažil sa, ako len mohol, aby toho nemocného zobudil.

Stará pani Whiteová stále ešte trvala na tom, aby sa jedlo podávalo oknom, nevládala ísť k dverám.

Všetkým radostné Vianoce! Kde len sú?

No, dobre, možná že týmto spôsobom prežitými Vianocami si pripomenieme betlehemskú stajňu. Kto pral po pôrode plachty? Kto podviazal pupočnú šnúru a odstránil placentu? Kto, ak áno, umyl Dieťaťatko a aká bola asi voda? Bolo tam dosť svetla? Koľko tam bolo dobyťčieho hnoja a koľko smradu? A bolo im to po chuti, že sa do ich stajne hrnuli cudzí ľudia práve, keď si trochu oddýchli?

Vianoce! Zakryli sme ich pozláteným a pekným baliacim papierom. Ale pod povrchom je stále d'alej to utrpenie, ktoré tu vždy bolo. Ktoré Vianoce sú tie pravé?

RAST SKRZE PROBLÉMY

Zima nie a nie skončiť. V Nairobi, alebo Addis Abebe už tak okolo pol siedmej ráno bolo svetlo a panoval čulý ruch a prevádzka, ale v tejto našej dedinke, na východe krajiny, je ešte o ôsmej, či pol deviatej úplná tma a ticho. Zo starého zvyku sa budím okolo šiestej a vždy sa dívam tomu úplnému tichu. Pri raňajkách vyzerám oknom von a túžim po svetle. Naozaj toto je všetko, čo mi táto krajina môže dať?

Ale dokonca aj za takýchto okolností bolo príjemné patriť do nejakej rodiny. V Afrike si mnoho domorodcov myslí, že nevydané misionárky z Európy nemajú nijakú rodinu, alebo pokiaľ aj majú, tak im na nej zvlášť nezáleží.

„Musím odísť tento víkend domov“ – často mi takto hovorieval okresný cirkevný tajomník, Keňan – muž, asi v mojom veku. „Brat ma veľmi naliehavo potrebuje.“ A potom so samolúbym pohľadom dodával: „Viete, pre nás je rodina naozaj veľmi dôležitá.“

„To je pre mňa tiež“ – mysľovala som si. Vzdať sa úzkych rodinných vzťahov, nemať možnosť poriadne poznať a milovať svojich synovcov a netere – to patrí k „misionárskym obetiam“, takto mi to pripomínali v šesťdesiatych rokoch, skôr, ako sa stalo akousi módou synovcov a neterí misionárov cestovať v malých autobusoch po Afrike. Bolo mi však jasné, že každý človek je stvorený pre rodinu, a napriek tomu, že som milovala tú africkú rodinu, tá vlastná mi veľmi chýbala.

Z toho dôvodu to vôbec nebolo tak zlé, že ma v našej dedinke vnímali ako „dcéru pána Taylora, ktorá sa vrátila z Afriky, aby sa o neho starala“. Pomohlo mi to k identifikácii v spoločnosti. Napriek tomu, kdesi v mojom vnútri, predsa len vznikali „škody“, totiž v tých miestach, kde som si bola vedomá toho, že ma Pán Boh povolal k určitej úlohe na Jeho diele. Čas plynul v takýchto obyčajných veciach, ako sú nákupy, varenie, upratovanie, vyplňovanie formulárov, platenie účtov – obyčajné záležitosti v každej domácnosti, pre ktoré veci som aj tak nemala zvláštne nadanie. Mesiac ubiehali ako voda a moja budúcnosť sa na prechodnú dobu zastavila. Bojovala som proti tomu, aby ma moja prítomnosť úplne nepohltila, ale po duchovnej stránke som bola chudobná a vyhľadávaná.

Do svojho denníka som si napísala citát od Larryho Lea: „Keď zanedbám obecenstvo s Bohom a počúvanie a rozpoznávanie Jeho hlasu, už pre mňa nie je na prvom mieste, ako potom môžem v týchto ťažkých dňoch

uniknúť satanovým útokom? Bola by to nebezpečná nedbalosť. Oslabený duch, ktorý prináša skazu, klam, záhubu...!“

Ako však mohol človek zostať duchovne fit v takejto situácii, v akej som sa nachádzala ja? Chýbali mi kolegovia z afrických oznamovacích prostriedkov, ich rýchle a pohotové myšlienky ma vždy inšpirovali. Aj biblické hodiny a bohoslužby so stovkami účastníkov mi veľmi chýbali. Mali mi stačiť jedny bohoslužby do týždňa s dvadsať minútovou kázňou a s dvadsiatimi účastníkmi v dedinskom zhromaždení, alebo písomný biblický kurz Biblickej jednoty? A kde bolo slnko v tejto studenej krajine?

Ľudsky povedané: zachraňovala ma kresťanská služba s magnetofónovými nahrávkami. Počúvala som vypožičané kazety s biblickými úvahami a v knižnici miestneho zboru som si požičiavala knihy, ktoré síce neboli najnovšie, ale boli ešte dobré. Veľa z nich som už čítala, napr. Proti prúdu – o živote čínskeho kresťana Watchmana Nee. Tam stálo: „Aj keď Božia vôľa je jasná a bez pochybností, pripadá nám Jeho cesta ako veľká odbočka. Hovoríme: ‚Konám predsa podľa Božej vôle‘, a to nás často zvádza k vedomiu, že sa nám nič na svete nemôže postaviť do cesty. Až sa jedného dňa stane, že Boh dopustí, aby sa nám niečo postavilo do cesty a náš postoj opraví... Prácu v Božom kráľovstve nezvládneme len tým, že nasledujeme volanie tam, kde sú otvorené dvere a vhodné podmienky. Veľmi často nachádzame nový život iba po dlhej ceste plnej trepezlivosti!“

Z myšlienok tohto čínskeho misionára som sa mohla naučiť niečo pre svoju súčasnú situáciu: „Boli si úplne istí, že sa držia časového rozvrhu... Keď by však s celou pokorou pracovali ďalej a zostali v Pánovej blízkosti, iste by sa sám ujal svojej veci“.

Časový rozvrh! Kedy pre mňa príde ten správny okamih?

Uplynul rok a pol. Mala som 58 rokov. „Priprav sa, Rhena, na päť, šesť, možná desať rokov“ – láskavo ma upozorňovali návštevníci, ktorí sa vyznali v zdravotníctve. Ja som to však videla ináč. Boh sa s nami nezahráva. Potrvá to tak dlho, ako to On uzná za vhodné!

„Kedy si myslíš, že tvoj otec zomrie?“ Túto otázku som počula často. Od priateľov, ktorí sa zaujímali o môj nový projekt. Od môjho nevlastného brata, ktorému robili starosti zaťažujúce situácie jeho mamičky. Od obyvateľov našej dediny, ktorí by radi vedeli, ako veľmi je ocko chorý. Od afrických priateľov, ktorí sa telefonicky, či písomne zaujímali, ako sa mám. Nevedela som to, ale iste sa to stane, keď to Boh uzná za správne.

Pozorovala som cibulky hyacintov, ako rastú. Raz, aj keď nerada, som prevrhla kvetináč, keď bol výhonok asi trojcentimetrový, krátko potom,

ako som ho vytiahla z debničky, kde začal rásť. Keď som z cibulky dávala dole zeminu, aby som ju znova zasadila, užasla som, koľko korienkov na cibuli vyrástlo. Bolo ich skoro plný kvetináč. „Všetko v prírode začína rásť v temnote.“ Kde som to počula? Zaumienila som si, že aj ja v temnote porastiem.

Moja misijná spoločnosť mi ešte šesť mesiacov po návrate z Afriky vyplácala mesačnú mzdu. Podporovali ma 31 rokov a ja som nemala námietky. Samozrejme, bol to zvláštny pocit, že už k nim nepatrím. Pretože vzťahy k partnerským cirkvám našej misie mi pripadali veľmi ťažké. Mala som skoro pocit, akoby ma odstrčili moji pestúni. Teraz ešte má človek pocit, že k nim patrí, a že pre nich niečo aj znamená, a o pár okamihov „prijmú“ niekoho iného a misijná tabuľa vzadu v miestnosti zhromaždenia podá správu o nejakej Shirley Packardovej, alebo Grahamovi McAllisterovi a už nič o mne. Môj svet bol zo dňa na deň menší.

Vedela som veľmi málo, čo záchranná sociálna sieť vo Veľkej Británii môže poskytnúť. Jeden z našich poradcov pomohol Gwen, aby na otecka dostávala opatrovateľský príspevok. Omnoho neskôr mi navrhol jeden mladý človek z úradu práce, aby som požiadala o invalidnú podporu. Tak som sa s ostatnými postavila každú sobotu ráno do rady a dostávala som týždenne niečo viac ako 40 libier. Aspoň to.

Tiež som toho veľa nevedela o lekárskej starostlivosti. Keď Gwen, hneď na začiatku môjho pobytu doma, odišla na návštevu k svojim príbuzným a ja som bola viac dní s oteckom sama doma, zašla som k lekárovi, ktorého som ešte nepoznala.

„V noci vyzerá tak zmätene“ – povedala som. „Sotva ho môžem dostať do postele a keď tam konečne je, chce znova a znova vstať. Tak som si myslela, či by mu nepomohli tabletky na spanie“.

Chápal ma, ale tabletky na spanie mi nechcel predpísať. „nikdy nevieme predpokladať, ako by mohli pôsobiť u niekoho s takou chorobou, akú má váš otec“ – povedal.

A keď som už chcela odísť, spýtal sa: „Ste s ním sama? Viete o tom, že ľudia v jeho stave môžu byť agresívni?“

„Počula som o tom“ – povedala som a odišla.

Gwen a ani ja sme si nevedeli predstaviť, že by otecko niekto z nás mohol ublížiť. Dr. L. bol určite dobrý domáci lekár. Gwen o tom bola rozhodne presvedčená už od počiatočných problémov s oteckom, keď sa u neho začala prejavovať rakovina.

Tu a tam nás dr. L. navštívil. Keď bola doma Gwen, veselo ju pozdravil

skôr, ako sa pozrel na otecka. Ten ho zdvorilo pozdravil, ako každú inú návštevu, ktorá od neho nič nechcela.

„Tak, ako sa máte?“ pýtal sa lekár so zvedavou veselosťou.

„Ó, darí sa mi dobre“ – bola oteckova odpoveď.

Potom skúmal ockov pulz, ale nič iné som ho robiť nevidela.

Niekoľkokrát som bola sama doma, keď lekár prišiel a tu a tam sa zdalo, akoby mi chcel pri šálke kávy, alebo poháriku sherry niečo povedať. Raz utrúsil, že má veľký počet starých pacientov.

„Dávame ich do domovov, keď sa ich život chýli ku koncu“ – povedal. „Tam prestávajú sami bojovať a myslieť a žijú jednoducho ďalej, pretože nič iného nemajú čo robiť.“

„Myslíte, že to chcú?“ – spýtala som sa.

„Žiť ďalej? Pravdepodobne asi nie, ale keď sú potom v nejakom domove opatrovateľskej služby, kde sa starajú o všetky ich potreby, jednoducho zomrieť môžu“.

Aj tak sa bolo možné pozerat' na veci.

Inokedy prišiel práve vtedy, keď som bola veľmi unavená.

„Ako dlho ešte zostanete?“ – celkom bezprostredne sa spýtal.

„Tak dlho, ako bude potrebné“ – odpovedala som. „Gwen by to sama nezvládla.“

Prikývol. „Krásne. Myslíte však tiež na to, že jednoducho môžete odísť,“ povedal. „A vaša nevlastná matka tiež. Potom zodpovednosť prevezme štát.“

„Jednoducho odísť“ – vírilo mi mysl'ou, Ale bola to len chabá útecha. Milovala som svojho otca a nemohla by som „odísť“, teraz ešte určite nie.

TETA KAY

V najsmutnejšom mesiaci roku, keď zima konečne začínala javiť slabé zámky svojho konca a nad zemou bolo vidieť už niekoľko špinavých rastliniek, zomrela moje teta Kay – oteckova sestra. Mala 91 rokov, o dva roky menej ako ocko. V rodine mnohých chlapcov bola jediným dievčaťom. Ich rodičia pracovali v Číne vo Vnútročínskej misii. Mám starú fotografiu starých rodičov zo 7. februára 1901, kde je Kay ako malé miminko a ocko ako malý chlapček.

Praktické nadanie tety Kay bolo vždy neodmysliteľnou súčasťou v našom rodinnom kruhu. Ako slobodná zdravotná sestra a neskôr sociálna pracovníčka, bola v centre tých hrozných kríz, ktoré prekonávajú rodiny, vždy po ruke. Krátko pred tým, ako som sa vrátila z Keni, aby som sa starala o otecka, zanechala svoj byt a presťahovala sa neočakávane do jedného domova dôchodcov vo Fakenhane. To ma vtedy prekvapilo. Ocko a ja rovnako, ako aj iná vetva našej rodiny sme bývali v Norfolku, ale všetci jej priatelia žili v Maidenheade, 25 km západne od Londýna, kde doteraz bývala. „Chcela som, aby ste všetci mohli pohodlne prísť na môj pohreb“ – odpovedala na moju otázku, prečo sa presťahovala.

„Ale ty ešte dlho nezomrieš“ – povedala som, lebo vyzerala zdravo a spokojne. Neodpovedala.

Ale boli sme radi, že je v Norfolku. Občas, keď bol niekto, aby dozrel na otecka, sme ju išli s Gwen do domova vo Fakenhane navštíviť. Cesta autom trvala asi hodinu, spoločne sme s ňou jedli prinesené obložené chlebíky a porozprávali sme sa. Vždy mala pochopenie pre našu situáciu a dávala nám povzbudzujúce rady.

Potom ochorela a ja som ju znova navštívila. „Môže sa stať, že tvojho ocka o vlások predbehnem“ – povedala a pokúsila sa o úsmev.

Išla som domov tunelom holých stromov a spomínala, ako so mnou hovorila o smrti.

„Nemám strach zo smrti, Rhena, bojím sa len toho, ako zomriem.“

Rozprávala mi o jednej zo svojich priateľiek, ktorá žila sama a zomrela cestou do kúpeľne. Polícia musela otvoriť násilím byt potom, keď Kay nahlásila, že rolety ráno zostali zatiahnuté.

„Pokúšali sa mi zabrániť, aby som vošla“ – povedala Kay. „Ale ja som Jessi videla ... úplne vyzlečenú. Bolo to také ponižujúce. Pritom sa vždy o seba tak starala a vkusne sa obliekala.“ Nemohla na to zabudnúť.

Chcela som ju potešiť: „Bola to predsa len jej smrteľná schránka. Tí ľudia to iste chápali.“

Ako asi zomrie teta Kay a ocko?

Jej nemoc nás zvlášť ťažko zasiahla v dobe, kedy sme si, Gwen a ja, mysleli, že viac neznesieme. Kay previezli do nemocnice v Norwichu a bolo samozrejmé, že som ju chodila navštevovať. Nemohla som ale zostať dlho, pretože pre Gwen bolo čoraz ťažšie, aby sa o ocka starala sama. Tak som pendlovala medzi nemocnicou, ktorá bola od nás vzdialená 60 km a domovom. Pripadalo mi to ako hrozný sen.

„Chcú sa pozrieť, o čo ide“ – hovorila.

„Mohla by to byť napríklad nejaká zápcha“ – povedala som s nádejou. „Cítiš sa takto prvýkrát, však?“

„Nie, mám to už viac ako dva roky.“

„A nikdy si nič nepovedala?“

„Chcela som sa vyhnúť tej črevnej operácii... Videla som ich už dosť.“

„Čo je to za operáciu?“

„Vezmú ti kus čreva, dajú vrecko, ktoré sa musí vyprázdňovať, smrdíš...“

Mlčala som, ale cestou domov som o tom rozmýšľala. Kay bola zdravotná sestra a určite mala predstavu o tom, čo znamená otvor na bruchu. Rozhodla sa, že o tom bude mlčať a ...zomrie. Nechcela sa vo svojich 91 rokoch obťažovať s tým, čo takáto operácia so sebou donáša.

Koľko ľudí by malo odvahu k takémuto rozhodnutiu? Bolo to správne? Keby sme o tom boli vedeli, keby som o tom bola vedela ja, bola by som trvala na tom, aby o tom povedala lekárom, aby niečo podnikli? Neviem, a Kay nám o tom svojom rozhodnutí nepovedala, pretože vedela, aké by to bolo pre nás ťažké. Koľko iných starých ľudí sa samo rozhodne, či podstúpi bolestivé, život predlžujúce procedúry, alebo nie?

Otecko mal dávno predtým, ako som sa vrátila, problémy so srdcom. Nikdy som sa nedozvedela, čo to vlastne bolo, ale bolo to dosť zlé, takže musel brať pravidelne tabletky. Dobré si na to spomínam, pretože keď som bola doma na dovolenke, robila som si žarty z tých červených, bielych a modrých piluliek, ktoré musel v určený čas užívať. Ale ako sa náhle uňho prejavila demencia, nikto už tieto tabletky nepripomínal. Jednoducho ich prestal užívať. Kvalita jeho života bola natoľko zredukovaná, že nemalo zmysel to ešte umelo predlžovať.

Moje návštevy u Kay boli krátke. Gwen ma potrebovala doma. V nemocnici sme sa s Kay vždy spolu modlili. Bola opravdivá kresťanka, aj keď o tom veľa nehovorila.

Nenávidela závislosť na druhých ľuďoch. Raz sa takmer rozplakala, pretože jeden mladý ošetrovateľ sa k nej choval neláskavo a netrpezlivo, keď ju musel odvieť na toaletu. Pokúšali sme sa jej pomáhať. Ostatní jej príbuzní niesli bremeno návštev, pretože bývali bližšie.

„Musím ísť na operáciu“ – povedala mi po týždni.

Práve v tom čase sa v našej obci, v konferenčnej hale, konalo zasadnutie, takže môj čas bol ešte obmedzenejší. Stretli sa tam kresťanskí opatrovatelia, ktorých som dobre poznala, a s ktorými som si za normálnych okolností veľmi rada pohovorila. Teraz som sa tam mohla ukázať len veľmi krátko.

„Dará sa mi výborne, ďakujem“ – hovorila som. „Je to nádherné byť zase v Anglicku. Pán mi ukáže, kedy mám začať tú prácu, ku ktorej ma povolal. A ako sa máte vy?“

Počasie bolo stále vlhké a škaredé. Kay bola stále slabšia. Parkovanie pri nemocnici ma stálo vždy hodne námahy. Napriek svojim bolestiam a blížiacej sa smrti si Kay uvedomovala „moju situáciu“. „Nemusíš tu byť dlho. Gwen ťa doma potrebuje“ – hovorievala slabým a tichým hlasom.

Naozaj nebolo možné to zariadiť, aby sme sa u nej striedali 24 hodín denne. Tak som sa pýtala staničnej sestry: „Ako to bude, keď bude zomierať a nikto pri nej nebude?“ Povedala mi priamo: „Až uvidíme, že sa blíži smrť, niekto z nás pri nej zostane.“

Prišla som krátko po operácii. Teta Kay ležala na posteli a mali ju znova odvieť na operačný sál.

„Čo sa robí?“ – pýtala som sa. „Myslela som, že to už máš za sebou.“

„Musím ísť ešte raz“ – povedala a v očiach som jej videla, že vie o svojej blízkej smrti. „Mysli na to, že si ukrytá v Božom náručí“ – šepkala som. „Nemusíš sa ničoho báť.“ Prikývla. „Tak som tvojho otca o vlások predbehla, však?“ a pokúšala sa o slabý úsmev, keď ju ošetrovateľ odvážal.

Váhala som a nevedela, čo robiť. Spozorovala to. „Chod' domov“ – ticho povedala a ja som ju sotva počula. „Tam ťa potrebujú.“ Zomrela skôr, ako ju mohli druhýkrát operovať. Ani sme sa to nepokúšali oteckovi povedať. Prišla mi na myseľ jedna africká pesnička, ktorú som často počula na afrických pohreboch. O mŕtvom sa v nej spieva, že ide vo vlaku do neba. My, ktorí tu zostávame, pozeráme za ním z nástupišťa a kývame na rozlúčku. Pesnička sa spieva v rytme uháňajúceho vlaku. Volajú za odchádzajúcim a posielajú po ňom pozdravy tým, ktorí sú v nebi. Odkazujú sa pozdravy Mojžišovi, Pavlovi, Eliášovi a rôznym príbuzným a známym... Ako realisticky vidia títo ľudia nebo!

Aj mne poslúžili tie chvíle s Kay, kedy bola blízko neba. Sama som takmer cítila túžbu po tých, ktorí na ňu čakajú na druhom brehu.

„Vieme predsa, že až zomrieme, znova ožijeme v krajšej, večnej podobe. Preto sa môžeme s dôverou tešiť na náš nebeský domov, vo svojich telách tu vlastne žijeme v cudzine, ďaleko od svojej vlasti, kde nás čaká Pán“ (2. Korint'anom 5,1.6)

Kay bola pochovaná v tichosti. Išli sme s Gwen ku krátkej spomienke do krematória v Norwichu. Podarilo sa nám niekoho obstarat' k oteckovi, ale len na dve hodiny. Bolo nás tam kolo dvadsať – aby sme spomínali na život, ktorý takmer po celé jedno storočie obopínal niekoľko kontinentov.

Pri afrických pohreboch sa zhromažďujú stovky ľudí, často na niekoľko dní, k spoločnému zármutku a spomienkam. Mnohé rodiny prídu kvôli pohrebu na mizinu pre výdavky, ktoré majú s mnohými príbuznými a priateľmi, ktorí sa zídu zo všetkých strán. Tu, na Západe, je to asi tak, že pohreby sa dotknú ľudí len povrchne a sú len tichým rozlúčením tých, ktorí mŕtveho milovali, a ktorí sú na blízku. Pretože Kay úmyselne opustila miesto, kde strávila veľkú časť svojho života, aby nám bola bližšie, stalo sa, ako si priaľa. Pre mnohých jej priateľov bolo ťažké cestovať do Norwichu, ale pre nás to bolo pohodlné.

Ten mladý kazateľ, ktorý hovoril na pohrebe, nepoznal ani tetu Kay, ani nás. „Zišli sme sa tu, aby sme spomenuli na život a smrť tejto starej dámy...“

Všetci sme zatajili dych. Už nech bola Kay kýmkoľvek, ale nebola žiadna „stará dáma“.

Vždy ma prekvapovalo, ako si ľudia veľmi rýchlo zvyknú na to, že niekto zomrel. Kruh sa tak rýchlo uzavrie, akoby sa ľudia báli, že medzera dlho nepotrvá. Po smrti tety Kay mi bolo jasné, že aj keď sa kruh uzavrie, medzera v našom srdci zostane navždy. Nám obidvom, Gwen a mne, teta Kay chýbala.

BYŤ PRIPRAVENÝ PRISPIEŤ

Ked' som šla okolo stoličky, na ktorej otecko sedel, opýtal sa: „Kde je Gwen?“ a chytil ma za ruku. Túto otázku som už počula najmenej stokrát. Jediný rozdiel bol, že Gwen bola v izbe.

„Som tu, drahý“ – povedala.

„Aha, ale čo je to za izbu?“

„Je to tvoja obývačka, v tvojom dome.“

„A kde je Gwen?“

„Miláčik, predsa pochop! Som tu, celkom blízko pri tebe!“

Vrátil sa práve z jedného krátkodobého pobytu v nemocnici a všetko pre neho bolo zmätenejšie, ako inokedy.

Aj nás tieto návraty miatli. Tak napríklad: vždy tu bol nový výber oblečenia. Zdá sa, že v týchto zariadeniach prebieha všeobecná výmena šatstva, napriek tomu, že sme s veľkým úsilím označili všetky oteckove veci, bielizeň a šatstvo menovkami. Často sa nám dokonca tie nové veci aj páčili. Spomínam si napr. na jeden krásny, nový, pánsky župan, taký starodávny, károvaný. Ale tie ružové spodky a obliečky sa nám určite vždy neomylné vrátili. Napadlo mi, že keby sa tieto „ružové veci“ dostali do nemocničnej pracovni, určite by všetka bielizeň začala mať ružový nádych – povzbudivý nápad.

Raz sa otecko vrátil bez svojich zubov. K nášmu zahanbeniu musím priznať, že sme skoro 24 hodín nespozorovali, že ockovi chýba horná zubná protéza. Svoje tretie zuby si nechával v ústach aj cez noc a v poslednej dobe nás stálo veľa úsilia ho prehovoriť, aby si ich vybral von, aby sme ich mohli vyčistiť. (Boli nenávratne preč časy mojej mladosti, keď som tak rada žartovala, že človek spozná, kedy je zamilovaný podľa toho, že je schopný podeliť sa s niekým so svojou zubnou kefkou. Teraz by som si dokonca mohla s niekým „podeliť“ aj zuby, keby sa niekomu hodili.) Iba keď prišlo ráno a začal jesť svoje hrianky, zistili sme, že má problémy.

Bez výsledku sme prehľadali celú spálňu a kúpeľňu a prišli sme k záveru, že zuby zostali v nemocnici. Zatelefonovali sme tam a z odpovede staničnej sestry sme zistili, že sa to stáva často. Sľúbila nám, že sa po protéze popozereá. (Kde len tie zuby môžu byť? Možno že „ozdobujú“ rímsu na krbe?!)

Prešlo niekoľko dní a my sme museli otecka, ktorý doteraz rád jedol, držať nad vodou kašami a mletým mäsom. Pomaly sme si začali robiť

starosti. Bez celkovej narkózy by bolo nemožné mu v tomto stave vziať odtlačky na novú protézu.

Potom – radosť nad radosť – sme sa z nemocnice dozvedeli, že upratovačka našla zuby pod posteľou.

Tak som tých 30 km pre ne šla.

Dalším dôsledkom krátkodobého pobytu v nemocnici, či v domove opatrovateľskej služby boli nespokojné noci. Gwen bola obdivuhodná. Stále ešte spávala v manželskej posteli a bola hneď hore, keď sa ocko chystal vstať. Dvere mojej spálne boli otvorené, takže som počula ich kroky na chodbe, keď šli na toaletu a väčšinou som vstala. Ocko bol čím ďalej, tým viac slabší a jeho chôdza pomalšia a neistejšia. Dostali sme síce kolieskové kreslo, takže by si mohol do neho sadnúť a dať sa odvieŕť do kúpeľne, čo však bez dlhého prehovárania a prosenia nešlo. Jednoducho nechápal, načo to kreslo je. Mal stále ešte viac ako 180 cm a bol silný. Tak sme mu radšej pri jeho namáhavej chôdzi do kúpeľne pomáhali. V týždni po návrate z nemocnice to bývalo skoro každé dve hodiny.

Často som sa v duchu pýtala, čo sa to behom toho krátkodobého pobytu s oteckom deje. Kto prišiel, keď sa pýtal, kde je Gwen, a čo mu asi odpovedali? Vstával v noci, alebo bol „za mrežami“ aby neutekal? Ako nachádzal cestu na toaletu? Čo mu povedali a čo robili, keď plachta bola mokrá? To boli otázky, ktoré som nedokázala vysloviť. Tie krátkodobé pobyty v tomto zaradení nám však zachovávali duševnú rovnováhu a odborníci nám radili, aby sme ho počas tej doby nenavštevovali a nepýtali sme sa, čo sa s ním počas toho pobytu deje.

Nebolo však sporu o tom, že sa jeho stav zhoršoval. Bol pomalší a nestálejší, rýchlejšie sa rozčúlil. Po celý svoj život fajčil fajku a napĺňanie fajky ešte zvládal, ale teraz si k tomu bral zlomenú zápalku, alebo čokoľvek, čo mal po ruke. Nuž som začala fajku plniť sama. Posadila som sa k nemu, fajku zapálila, párkrát potiahla a podala ju oteckovi. Vďačne sa usmial, vzal si ju, dva alebo trikrát slabo potiahol – a to bolo všetko.

Priatelía, ktorí nás pozorovali, mi hovorili: „Neviem, ako to, ty a Gwen, môžete vydržať, Rhena. Ste skvelé.“

Neviem, ako to robila Gwen, ale ja som to mohla vydržať len tak, že som sa držala mocnej ruky Božej, ktorá tu vždy bola k pomoci. Boli chvíle, kedy som odišla do svojej izby a vystrela ruky hore, ako to najviac šlo, akoby som Pána Boha chcela stiahnuť dole.

„Pane Ježišu, pod' sem ku mne! Pomôž mi! Potrebujem Ťa!“

Dvakrát do týždňa som chodila plávať. Musela som ísť 25 kilometrov,

aby som sa dostala na dobré kúpalisko, ale bolo to pre mňa veľmi dôležité, že som mohla byť hodinu a pol sama s dostatkom miesta okolo seba. Nebolo ľahké to vtesnať do nášho rozvrhu, ale vyplatilo sa to. Jazdila som v tých dňoch, kedy ocko dostával hotové jedlo, nemuseli sme variť a Gwen s ním nebola sama.

Cítila som sa ako v pasci. Stála som tu so svojím poverením, aby som v Anglicku začala s novou službou, nebola som však schopná ani na jednu noc sa vzdialiť od Norfolku a koniec tohto stavu bol v nedohľadne.

Vo februári 1991 som napísala svojím priateľom – modlitebníkom:

„Milí priatelia!

Čakať na letisku na Sand-by let je veru ťažká záležitosť. Bude v lietadle ešte voľné miesto? Necháš odísť priateľov, ktorí ťa na letisko dovezli, alebo im povieš, aby radšej počkali pre prípad, že sa snád budeš musieť vrátiť domov? Čo bude s batožinou? Naložia ju do lietadla, už či s ním poletíš, alebo nie, a nájdeš ju, keď sa dostaneš na palubu?

Ale u nášho Pána je ten let Sand-by (Byť pripravený prispieť) iný. U Neho má čakanie zmysel. Slúži k príprave na to, čo príde. Nie som prvá z Božích služobníkov povolaných do služby, ktorý následne spozoruje, že k tomu patrí obdobie čakania...!“

Do svojho súkromného modlitebného denníka som si o rok neskôr nakreslila malý obrázok človeka obťažkaného nákupnými taškami, ktorý stále chodí v kruhu. To som bola ja. Na jednom mieste v kruhu boli otvorené dvere. Kedykoľvek som šla okolo, mohla som nimi pozrieť do voľného priestoru, ale bola tam ochranná sieť, ako býva na detských postieľkach, a ja som vedela, že ešte nemôžem von.

Takýto bol môj život. Uväznená v zdanlivo nekonečnom kruhu. Tu a tam som mohla letmo uvidieť, čo na mňa kdesi v budúcnosti čaká, vízia „Qutlook“. Popísala som ju ako akýsi druh hnutia „Mládež pre Krista na druhom konci rebríka“ a odmietla som výraz „Starí pre Krista“, ktorý mi ktosi žartom navrhol. Ale neostávalo mi nič iné, než sa cvičiť v trepezlivosti. Čas ešte nedozrel.

Bojovalo sa ďalej. Teraz sa stávalo častejšie, že otecko zostával v pyžame a župane celý deň. Dovtedy sme ho každý deň obliekali. Zdalo sa nám to akési dôstojnejšie. Zistili sme, že sa to v opatrovateľskom zariadení tiež tak robilo a pri svojom návrate sa nám v nohaviciach a svetri zdal taký pekný (aj keď často nič z týchto vecí neboli jeho). Ale po čase bolo veľmi ťažké udržiavať jeho nohavice čisté. Pyžamá sa perú oveľa ľahšie. Prinútiť otecka, aby som mu mohla ostriať nechty, bolo ďalšie dobrodružstvo, ale

doteraz sa holil sám, keď sme mu do rúk podali holiaci strojček. Jeho čistenie patrilo k schopnostiam, ktoré sme sa v tých časoch tiež naučili.

Ale zažili sme aj humor. Občas. Raz mal nejaký prieduškový zápal a tak som na lekárske odporúčanie zaobstarala inhalačný prostriedok. Zdalo sa mi to dosť nepríjemné, ale vedomá si svojich povinností, priniesla som ockovi misu s inhaláciou a pokúšala som sa mu vysvetliť, čo má robiť.

„Nad misou sa zhlboka nadýchni a potom bokom vydýchni.“ Skoro som s tým hlbokým nadychovaním (hnusná vec) a vydychovaním dosiahla dobrý rytmus. Otecko sa občas ku mne pridal, ale bolo to dosť zmätené. Nádych... výdych... nádych... výdych. A došlo k tomu, k čomu muselo dôjsť. Obidvaja sme naraz vypadli z rytmu, hlboko sme sa nadýchli bokom a spojenými silami vydýchli do misky s horúcou vodou! Trvalo večnosť, kým som ten neporiadok vyčistila!

Nedeľné večerné bohoslužby nášho zboru sa konali v nádhernom dedinskom kostolíku, vzdialenom od nás asi 5 kilometrov. Bol obklopený veľkými stromami, ktoré mi často pripomínali Afriku. Sem-tam som sa v nedeľu večer tam dostala. „Pane, si tu ešte?“

Mnohé texty piesní mi prinášali upokojenie:

„Keď ma chráni nebeská Láska,

už ma nič nedeľí.

S dôverou do zajtrajška kráčam,

lebo môj Pán ma vodí.“

Ako asi zomrie otecko? Spôsobí rakovinou zožraté črevo vykrvácanie? Alebo zomrie v spánku, takže bude ležať vedľa Gwen mŕtvy, kým sa ona zobudí? Alebo ho nájdem spadnutého na schodoch, keď sa vrátim z bohoslužieb, pretože sa pokúšal vyjsť hore a ja som nebola nablízku, aby som mu pomohla?

„Aj keď búrka vonku buráca,

ja sa nebojím.

Počítam s Božou pomocou,

nie som opustený.“

„Viete, povedzte si, že máte pred sebou týždeň práce“ – radila mi láska-vo jedna sestra zo zboru. „Alebo, keď sa vám to zdá veľa, tak jeden deň.“

„Alebo jednu hodinu,“ pomyslela som si. „Hodinu to určite vydržím“.

PRI CIELI CESTY

Začiatkom marca mi skoro utiekla naša mačka. Zobrala som ju k zve-rolekárovi a v centre Swaffhamu mi z mačacieho košíka utiekla. Celá zdesená som za ňou vyštartovala, keď frčala dole ulicou. Moja prvá myšlienka bola, že ockovi by veľmi chýbala, keby sa stratila.

Domáce zvieratká môžu pre svojich chorých majiteľov byť veľkým potešením. Napriek tomu, že naša mačka bola – myslím ako všetky mačky – sebecká, pre otecka bola potešením. Väčšinu dňa ležala schúlená na jeho posteli a on často natiahol ruku, aby ju pohladil. Čo by sa stalo, keby ju chcel pohladať a ona by tam nebola?

Keď oproti šlo auto, veľkým oblúkom zahla na parkovisko k supermar-ketu. Plná strachu som sa za ňou udychčaná hnala a hľadala som ju medzi plotom, ktorý obklopoval parkovisko. Za ním boli záhrady, ulice, neob-robená pôda a benzínka. Moje zúfale volanie ostávalo bez odpovede. Práve som to chcela vzdať a z parkoviska odísť, keď váhavé zamňaukanie vyrie-šilo situáciu: krčila sa pod jedným autom.

Takže, aspoň táto kríza bola zažehnaná.

„Musím Vám oznámiť,“ písala som svojim africkým priateľom – modli-tebníkom v tomto mesiaci, „že som ešte stále nenastúpila na plný úväzok do tej naplánovanej práci pre starých ľudí tu vo Veľkej Británii. Môj otecko (92) stále ešte potrebuje plných 24 hodín našu starostlivosť. Musím preto plány na „Outlook“ vypracovávať vo svojej kancelárii – v spálni rodinného domu v Norfolku a čakám na Boží čas. Modlite sa, prosím, spolu so mnou, aby som v tejto dobe čakania mohla vôkol seba šíriť pokoj, trpezlivosť a dôveru v Pána...“

„*Meno Hospodinovo je pevnou vežou, spravodlivý sa do nej utieka a je chránený*“ (Príslovia 18,10).

Tento verš som raz, v dobe veľkého prenasledovania a strachu, videla na stene jedného kostola v Etiópii. Bolo to v dobe, keď si etiópski kresťania museli zvykať spievať veľmi potichu, aby neboli nápadní. Každý týždeň tam boli zatvárané kostoly a vedúcich zborov zatvárali do väzenia. Teraz som sama potrebovala hrad, a on tu bol. Ráno som vchádzala do izby pre hostí, sadla si k oknu a pozerala sa na vychádzajúce slniečko nad kopcami. „Pane, to čakanie mi pripadá také dlhé... Cítim sa taká slabá...“

Otázka, ktorou som sa najčastejšie zaoberala, znela: máme takto žiť ďalej dokiaľ otecko nezomrie, alebo by sme mu mali nájsť nejaký trvalý

opatrovateľský domov, kým úplne neskolabujeme? Teraz už vlastne ani poriadne nevedel, kde je. Prišiel čas, aby sme mu našli nový trvalý pobyt? Uniesli by sme to, že ho dáme do takéhoto zariadenia? Mali by sme na to finančné prostriedky? Zmätlo by ho to úplne, keby navždy opustil ten dôverne známy domov svojej rodiny?

„Ó, Bože, môj Otče, Kráľ a Pán, veď ma. Chcem s radosťou konať Tvoju vôľu, riad' ma!“

Listy od priateľov i neznámych ľudí mi dodávali odvalu.

„Boh ťa svojim časom uvoľní, aby si mohla konať tú prácu“ – písali.

„Ale, kedy Pane, kedy?“ „Prečo?“ – som sa Pána nikdy nepýtala. Stretávala som sa s ľuďmi, ktorí sa trápia otázkou: „Pane, prečo ja? Prečo môj syn (moja dcéra, môj muž, môj otec) musí tak trpieť? Prečo práve ja musím tu byť a starať sa o svojich príbuzných?“

Neviem prečo som sa sama nikdy takto nepýtala: Určite nie preto, žeby som bola bývala veľmi zbožná. Možná preto, že som tieto skúsenosti brala ako prípravu na svoju novú službu, do ktorej ma Pán jasne povolal. Predovšetkým to však bolo preto, že dávať Bohu otázku „prečo?“ nám jednoducho neprináleží.

„Kto to zatemňuje moju radu nezmyselnými slovami?“ (Jób 38,2) – chcel od Jóba vedieť Hospodín. „Kde si bol, keď som kládol základy zeme? Povedz niečo rozumného, ak vieš! Ty iste vieš, kto jej určil rozmery a kto rozťahol nad ňou merací pás! Na aký základ boli spustené jej piliere a kto položil jej uholňý kameň, vtedy, keď ranné hviezdy zvučne plesali a jasali všetci nebešťania? Kto uzavrel more bránami, keď vyrazilo prúdom z lona hlbiny, keď som mu oblaky dal za odev a hustú mráкотu za plienky...“ (Jób 38,4-6,8-9)

Tak zmlkli všetky Jóbove otázky a už mal len pokornú odpoveď:

„Uznávam, že Ty všetko môžeš a nijaký Tvoj zámer nemožno prekaziť“ (Jób 42,2).

Bola som v situácii, do ktorej ma voviedol sám Pán. Potom, čo Ho tak dlho nasledujem, predsa o Ňom nezačnem pochybovať a Jeho cesty spochybňovať.

Tak sa ďalej pokračovalo v krátkodobom pobyte v zariadení opatrovateľskej služby v Kings Lynne – vždy po šiestich týždňoch. V apríli 1992 však bolo vedúcemu lekárovi pomaly jasné, že sa už o otecka sotva budeme môcť postarať doma, a že musíme hľadať miesto pre jeho dlhodobú starostlivosť. Na začiatok mája bol určený termín v Kings Lynne, ktorého sme sa mali s Gwen zúčastniť, aby sme si ujasnili stav vecí. Napísala som

Rade bratstva Norfolku, aby nám poslali zoznam adries takýchto domovov. Potom som odišla na konferenciu do Midlandsu.

Bolo to najdôležitejšie zasadnutie mojej bývalej misijnej spoločnosti a rada spomínam na lásku a účasť, ktorú som tam našla u svojich dlhoročných, dobrých priateľov. Kto pracuje v Zahraničnej misii, tomu je jasné, že uskutočňovanie plánov pre budúcnosť sa môže pretiahnuť. Nepovolí sa dlhodobý pobyt, ochorejú deti, lietadlá pristanú tam, kde nemajú, povolenie k tej, či onej práci sa dostane niekedy až po mnohoročnom čakaní. Áno, misionári, i tí, ktorí sú im blízki, dôverne poznajú slovíčko „čakať“. Okrem toho, niektorí zo starších účastníkov konferencie mali takéto obdobie „starostlivosti o príbuzného“ za sebou. Tak som po dlhšej dobe zakúsila pocit spolupatričnosti, spájajúci všetkých, ktorí sa starajú a opatrujú starých alebo nevyliciteľne chorých ľudí.

Z tejto trojdňovej konferencie som šla do Londýna, kde som prednášala ženám pri raňajkách. Pred viac ako 100 účastníkmi som v jedálni jedného hotela hovorila o svojich zážitkoch v Afrike a o svojom novom poverení, že Pán Boh, napriek prechodnej dobe čakania, ma v pravý čas na túto prácu uvoľní. Spomínam si, ako sa potom na mňa dámy pozerali – skoro zbožne – a jedna z nich povedala: „Chcela by som mať takú vieru, ako Vy.“

Moja viera? Bola naozaj veľká? Čo povedal o viere Pán Ježiš? „*Ak budete mať vieru aspoň ako horčičné semienko a povieť tomuto vrchu: Posuň sa!, poslúchne vás*“ (Matúša 17,20).

Raz som dostala fliaštičku s horčičnými semenkami a mám ju dodnes. Sú také malé! Keď mi jedno vypadne a niekde sa zakotúľa, už ho nenájdem. Iste, aspoň toľko viery mám.

Ešte v ten večer som cestovala domov, do tichých lesov Norfolku. Otec ko bol na klinike v Kings Lynne. Dvadsať minút pred mojím návratom dostala Gwen správu, že oteckov stav sa zhoršil. Dostal zápal pľúc.

Raz som sa spýtala jedného lekára: „Ako je možné, že toľko ľudí zomiera počas krátkodobého pobytu v liečebnej starostlivosti?“ Odpovedal zamyslene: „Myslím, že mnohí z nich si želajú zomrieť, ale myslia si, že doma to musia vydržať, pretože sú obklopení svojimi blízkymi, ktorí sú im stále po ruke, keď niečo potrebujú a starajú sa o nich. Keď je však okolo nich väčšie ticho a sú často sami, môžu spokojne povoliť.“

Ihneď sme odišli do nemocnice. Otec ko ťažko dýchal a bol v bezvedomí. Gwen a ja sme pri ňom zostali niekoľko hodín, tíško sme sa k nemu prihovárali a hovorili sme mu, že ho máme veľmi radi. Zomrel ešte v tú noc.

Bolo ťažké predstaviť si život bez neho.

Z vojvodstva Norfolk som dostala zoznam domovov. Bol v pošte, ktorá na mňa doma čakala. Založila som ho do korešpondencie. Možno ho budem potrebovať vo svojej novej práci.

Ako často som hovorievala druhým: „Vidím otecka, ako bude vyzerat', až bude všetko za ním.“ Ale celé týždne po oteckovej smrti som si ho vedela predstaviť len takého, aký bol v poslednom roku – ako bojuje o život navzdory tej otrasnej skutočnosti, že jeho rozum pomaly odumieral.

Vo svojej knihe „*Moja cesta do Alzheimerovej choroby*“ napísal už v tejto knihe spomínaný Robert Davis o svojej smrti tieto myšlienky:

„Jedného dňa moje srdce prestane biť, moje telo bude studené a stuhnuté. Ktosi povie, pretože nebude vedieť povedať nič lepšie: ‚Bob Davis je mŕtvy.‘

Ale ja nie som mŕtvy! V tom okamihu, keď moje srdce prestane biť, budem konečne naozaj úplne živý!“

Konečne je otecko úplne živý! Čo ho v nebi očakáva? Iste omnoho viac, ako si vieme predstaviť: „*Čo ľudské oko nikdy nevidelo, ani ucho nepočulo, čo človeku ani vo sne nenapadlo, to pripravuje Boh tým, čo Ho milujú*“ (1. Korint'anom 2,9).

Počas svojho života som vystriedala veľa zamestnaní: učila som na gymnáziu, pracovala som ako misionárka, vydavateľka časopisu, docentka pre komunikáciu, predsedníčka pre cirkevné služby verejnosti – a teraz – ako národná vedúca novej organizácie. Avšak v tejto súvislosti mám na mysli slová jedného farmára z Norfolku, ktorý krátko pred ockovou smrťou šiel vedľa mňa, s bolesťami vo svojich reumatických kĺboch: „Bola ste svojmu otcovi dobrou dcérou, Rhena“ – povedal. „Áno, dobrou dcérou.“

ZAČÍNAŤ NIEČO NOVÉ

Veľa som chodila autom, takže veľa vecí vidím z pohľadu vodiča. Každý z nás zažil v živote nejaké obdobie čakania. Predstavujem si ho, ako zápchu na cestách, keď musím čakať buď v odstavnom pruhu pre poruchu, alebo na vjazd z vedľajšej na hlavnú cestu, alebo z parkoviska späť na cestu. Úplne blízko nás je čulý ruch, chod, ale my musíme čakať. Tie, okolo nás rútiace sa autá, nákladniaky, autobusy, motocykle nás ohlušujú svojím hukotom. Ľudia v autách hovoria, smejú sa, telefonujú, hádajú sa, alebo jedia sladkosti a my ich nezaujíname, nevšímajú si nás. To všetko je pre nás o to viac sklúčujúce, keď máme pred sebou pevný cieľ a chceme dodržať určitý časový rozvrh. Kedy konečne budem môcť ísť ďalej?

Takto asi sa cítia ľudia, ktorí stratia zamestnanie. Počula som, že nádej na získanie nového pracovného miesta sa po pol roku čakania hodne znižuje. Čím ďalej stojí človek bokom, tým ťažší je návrat do prúdu života.

Pri obzretí sa späť vnímam, že som sa o otecka starala dva roky. V porovnaní s tými miliónmi opatrovateľov v Anglicku, je to naozaj len krátka doba. Sú ľudia, ktorí sa nachádzajú v podobnej situácii 10, 15 alebo 20 rokov, ba i viac. Nikto nevie a nemôže vopred určiť, ako dlho sa ošetrovanie pretiahne. Tí ošetrovaní ľudia často žijú oveľa dlhšie, ako to zdravotnícki zamestnanci pokladali za možné. Môže sa ale stať, že tiež neočakávane zomrú. Keď sme uprostred tej starostlivosti, musíme sa prinútiť, aby sme nemysleli na to, ako to bude, ale mali by sme mať na pamäti, že tá doba čakania skončí, až to Pán Boh bude chcieť a uzná za vhodné.

Avšak zostáva jedna páľčivá otázka: Mohla by to byť vôľa Božia, aby sme toto čakanie urýchlili? Ono „môžete predsa odísť“ nášho domáceho lekára, mi nešlo z mysle. Nie, žeby útek bol riešením, ale preto, že ako slobodní jedinci máme možnosť sa rozhodnúť sami. Môžu nám pomôcť iní, sú tu domovy opatrovateľskej služby, keď sme so svojimi možnosťami a silami na konci.

Pred nejakou dobou som o tom písala do Afriky. Behom jedného svojho pobytu na dedine som pozorovala misionára, ktorý sa zmieril so situáciou, ktorá nakoniec zruinovala jeho i s jeho rodinou. Pán Boh nám ponúka východisko, keď sa okolnosti stanú neznesiteľné. *„Až dosiaľ vás nestihlo nič, čo by človek nemohol uniesť. Boh nesklame vašu dôveru. On nedopustí pokúšať vás nad možnosť, ale s pokušením spôsobí aj vyslobodenie, aby*

ste ho mohli zniest“ (1. Korint’anom 10,13). A nám musí byť jasné, ako takéto východisko vyzerá a kedy ho máme použiť.

Teraz je to konečne za nami. Breno bolo vzaté. Ale sme schopní sa vzpriamiť? Ako sa vyrovnáme s uľahčením, ktoré pociťujeme, a s pocitom viny, ktoré sa súčasne vynára? Ako sme schopní „spracovať“ zármutok, ktorý bol do tej chvíli naším sprievodcom? Dokážeme ešte normálne komunikovať s ostatnými ľuďmi? Sme schopní naozaj prespať 7 alebo 8 hodín v kuse, či sme si od toho už navždy odvykli? A – čo je ešte dôležitejšie – vieme vôbec, kde ideme?

Tak sa v mojom modlitebnom zápisníku objavil nový obrázok: Dvere v kruhu boli teraz otvorené bez zábran, ale ja v nich stojím ako vrastená do zemi a len sa pozerám.

Niekedy sa mi zdá, že Biblia je napísaná pre ľudí, ktorí majú odvahu vyjsť z Božej blízkosti von. Pán Ježiš hovorí: *„Ja som svetlo sveta, kto ide za mnou, nebude blúdiť v tme, ale bude mať svetlo na ceste životom“* (Jána 8,12). Moja predstava o Pánovi, ako o Svetle, bola vždy skôr statická. Teraz som to však uvidela inak. To Svetlo sa pohybuje a ja Ho musím nasledovať.

Kde bola tá vízia, ktorú mi Pán dal? Som schopná ju znova objaviť? Musela by som vyjsť z odstavenej koľajnice a naplniť celý môj život. Mesiac po oteckovej smrti som si znova sadla k počítaču vo svojej spálni. Popozerala som si tie veci, ktoré som si niekedy k tejto vízii napísala, keď som v modlitbe, v inej krajine, dostala sen o svojej novej službe. Potom som si zobrala zoraďovač s listami, ktoré som dostala od starších ľudí v Anglicku. Viac ako 80 ľudí sa vtedy ozvalo na môj článok v jednom kresťanskom časopise. Ešte raz som si ich prečítala a bola som rada, že som si ich odložila.

„Je to naozaj veľmi potrebné... Starí ľudia sa cítia odsunutí bokom a pripadajú si nežiaduci, nepotrební...“

„Je to nádherný nápad, povzbudzovať starších kresťanov, aby sa starali o svojich rovesníkov...“

„Sú dva veľké mraky, ktoré robia tieň na život ľudí po šesťdesiatke: „Ako dôchodca by som nemal myslieť veľmi pozitívne a ešte pritom vdovec, asi by som mal zaliezt’ do najbližšieho kúta.“ Ľudia ťa jednoducho nepoznajú a vôbec neuvažujú o tom, že ešte niečo dokážeš, a to samo o sebe je veľmi skľučujúce...“

Áno, potreba tu bola a sen tiež. Problém bol ale v tom, že bolo načas prestať snívať a začať sa zaoberať skutočnosťou. Na chvíľu ma ochromil strach. Založiť organizáciu? Ako? A kde mám začať?

Zase, ako veľakrát, mi pomohlo slovo z Biblie: „*Dal si priestor pre moje kroky, že sa mi členky nezívli*“ (Žalm 18,37).

Pozrela som sa ešte raz na obrázok vo svojom modlitebnom denníku, kde zízam na otvorené dvere a nakreslila som k nim červenou ceruzkou krásnu širokú cestu. „Dobre, Pane, ide sa na to!“

Začala som znova hovoriť s vedúcimi ľuďmi v cirkvi. Pamätám sa na dve odpovede veľmi presne:

„Myslíte, že vo Veľkej Británii môže nejaká žena zaujímať vedúce postavenie v cirkvi?“ – pýtala som sa jedného vedúceho. (Je potrebné si uvedomiť, že som 28 rokov bola v Afrike...)

„Pokiaľ ide o deti, alebo starých ľudí, tak, áno“ – znela jeho skľučujúca odpoveď.

Bolo mi málo platné, že som sa naozaj zaujímala o „starých ľudí“.

Druhýkrát som na jednej konferencii sedela vedľa mladého kazateľa. Spýtal sa ma, len tak mimochodom, čo všetko robím, a ja som mu povedala všetko o svojom sne.

„Hmmm“ – povedal a skúmavo si ma prezeral. „Áno, je vždy problém s misionárkami, ktoré sa vrátia z misie. Je to totiž vždy ťažké, kde ich zaradiť.“ Tak som trávila svoje dni sama, pri svojom počítači a dávala dohromady návrh (pre koho?).

Po večeroch som triedila papieriky, ktoré sa mi za posledný mesiac nahromadili. Tak som narazila na malú, ručne písanú poznámku, starú skoro rok, kde mi jeden priateľ oznamuje, že behom cesty vlakom sa stretol s niekým z „Help the Aged“ (Pomôžte starým), ktorý by mi možná pri mojom štarte mohol pomôcť. A bola tam priložená vizitka.

Tak som si to meno z vizitky napísala na ten, skôr malý zoznam záujemcov, pre ktorých som robila svoj návrh. Potom som šla na úrad práce, aby som zistila, ako je to v mojom prípade, eventuálne s podporou v nezamestnanosti, pretože podpora pri ošetrovaní invalidného človeka skončila a ešte som nemala šesťdesiat.

Ukázalo sa, že na podporu v nezamestnanosti nemám nárok, pretože sumy, ktoré za mňa moja misia platila za 28 rokov, na to nestačili. Ale mohla by som dostávať sociálnu podporu, pokiaľ ju potrebujem.

Momentálne som to nepotrebovala, ale chodila som si teraz každý týždeň pre pečiatku, aby som mala zaistenú svoju podporu v prípade potreby. Zatiaľ som zostala s Gwen v mojom rodnom dome.

Môj doma napísaný návrh „Pomôžte starým“ na založenie „Qutlooku“ putoval z jednej kancelárie do druhej, až sa dostal na písací stôl zodpo-

vedného referenta pre rozvojovú prácu v cirkvi. Navrhol mi stretnutie, ktoré sa uskutočnilo. A o deň, či dva som dostala list. Bol na ňom dátum 2. júla 1992, presne dva mesiace po oteckovej smrti:

„Podľa Vášho priania som s modlitbou rozmýšľal o Qutlooku. Skôr, ako *Pomôžte starým* alebo iná organizácia môže vážne uvažovať o podpore Qutlooku, musí byť založený spolok právne uznaný, ktorý musí mať stanovu, predsedníctvo, bankové konto a podobne. Ako verejne uznaná, obecné prospešná organizácia, to vidíme ako svoju úlohu. Dohliadneme na to, aby sa tieto právne veci splnili. Preto som si dovoľil pre zakladajúce výročné hlavné zasadnutie Qutlooku rezervovať zasadaciu miestnosť č. 2 na poschodí, na deň 5. júla 1992 o 17.00 hodine v našej budove.“

5. júla sa stretla malá skupinka – asi 25 ľudí – v kancelárii budovy „Pomôžte starým“ a Qutlook bol na svete. Cítila som sa ako na lodi, ktorá vyplávala skôr, ako som ju mohla skontrolovať.

Píšem o tom, pretože všetci, ktorí sa dlhodobo starali o svojich príbuzných, sa musia vrátiť do prúdu života, nezávisle na svojom veku. Boli sme tak dlho poviazaní a museli sme bojovať o každý deň. Tak nutne nás potrebovali, a keď si nedáme pozor, budeme otročiť ďalej, pretože máme strach ísť ďalej (ja som ho mala). A k tomu potrebujeme Boha. Vzchopíme sa a nakoniec zistíme, že náš Pán je tu, vedie nás a žehná nám. Stačí viera ako horčičné zrnko. Pán nám môže pomôcť nielen tým, že nás potvrdí, On nás tiež vedie ďalej.

O tom vedení hovorí Izaiáš 30,21: „*Toto je cesta, chod'te po nej...*“

Toto bol verš, ktorý som sa naučila naspamäť. A keď som sa potom, behom nasledujúcich rokov k nemu vracala, bolo mi jasné, že pohyb dopredu a vedenie, patria spolu. Často má Pán Boh niečo proti našej nečinnosti, keď sme v nejakom zármutku a núdzi. „*Vstaň*“ – povedal Hospodin zúfalemu a sklúčenému Józuovi. „*Prečo ležiš na tvári?*“ (Józua 7,10-11) Bolo treba niečo naliehavo robiť.

Nuž, aj v našom svete je veľa naliehavých úloh. Keď ste dokončili službu pri svojom príbuznom, máte jedinečnú príležitosť vnímať a spolu súciť narastajúce potreby bezmocných a pomoc potrebujúcich ľudí. Preto, lebo ste sa veľmi blízko priblížili k tej temnote, ktorá nás raz všetkých obklopí a vrátili ste sa späť, „aby ste rozprávali ten príbeh“.

ZODPOVEDNOSŤ CIRKVI

Uplynul asi rok od oteckovej smrti. Viedla som v Midlanse malý seminár na tému „Starecká demencia“ a ako sa má s tým kresťan vyrovnáť. Bolo tu zo tridsať účastníkov z rôznych cirkví.

Na konci seminára som sa ešte spýtala: „Chcel by niekto k tomu ešte niečo dodať?“

„Áno, ja“ – povedal jeden muž so slzami v očiach a vstal. „Moja žena trpí už viac rokov Alzheimerovou chorobou a ja som to ešte nikomu nepovedal. Ostatní ľudia v zbore si myslia, že má artritídu, alebo niečo podobné.“

Počúvali sme ďalej jeho rozprávanie. On a jeho dospievajúce deti sa najskôr tvárili, akoby sa nič nedialo, a všetky problémy zametali pod koberec. „Nakoniec sme všetci svoj život okolo nej zorganizovali po novom,“ povedal. „A tak je to dodnes, ale nechceme druhým priznať, že je zmätená. Vie to len málokto.“

Spomenula som si na tú starú paniu, ktorej som vozila jedlo „Nerozumný starý blázon“ povedala mi o svojom mužovi. V skutočnosti ho nepovažovala za blázna. Dôvodom tej poznámky boli moje rozpaky a pranie, aby to vyzeralo tak, že nepozerajúc na trochu toho „pobláznenia“, je s jej manželom všetko v poriadku. Odmietla priznať sebe samej, alebo aspoň voči druhým, že jej manžel je chorý.

Zrejme si musíme uvedomiť, keď sa stretneme s Alzheimerovou chorobou alebo demenciou, že sa jedná o chorobu. Z nášho lekárskeho neznalého pohľadu si môžeme túto chorobu vysvetliť snáď tak, že určité časti mozgu odumierajú, ako je tomu aj s inými časťami nášho tak veľmi komplikovaného tela, ktoré starnutím odumiera a degeneruje sa. Každopádne, chorý potrebuje toľko účasti a ohľaduplnosti, ako každý iný nemocný človek. Odmietajte ten negatívny postoj, ktorý by iní mohli zaujať, a hovorte o tejto nemoci celkom otvorene.

„Ako sa vám páči život s pomäteným?“ pýtala sa ma jedna pani hlasom, v ktorom bol hlas pohoršenia a zármutku nad svojou vlastnou zúfalou situáciou. Je to snáď to, čo človek vezme na seba, keď sa zaviazal starať sa o dementného človeka? Život s pomätencom? Kdeže! Ten človek je stále rovnaký, ale teraz musí bojovať s hmlivými závoji, ktoré ho obklopujú, a potrebuje niekoho, kto sa ho dotkne a povie: „Nie si sám. Na tejto ceste sme spolu!“

Je to vlastne to isté, čo hovoríme iným nevyliciteľne chorým. Už či je nemocné telo, alebo rozum, ktorý zlyháva, je jednoducho činom ľudskosti hovoriť: „Sme tu. Vydrž!“ Prečo je to ľahšie povedať nejakej obeti dopravnej nehody, ako starému človekovi so stareckou demenciou? Väčšina ľudí sa stále ešte bojí starať sa o duševne chorých a zmätených ľudí, a to viac, ako je potrebné.

„Mám hrozný džob“ – sťažoval si raz ktosi v cirkevnej rade, ktorého úlohou bolo hľadať medzi ľuďmi ubytovanie pre psychicky nemocných ľudí. „Musím ubytovávať ‚psychotikov‘.“

Práve takáto bezmyšlienkovitosť nakladá tým, ktorí opatrujú svojich príbuzných, ešte väčšie bremeno. Môže to viesť k tomu, že za svojich postihnutých sa hanbia, aby sa o nich za chrbtom nejako zle nehovorilo.

„Tam je pani Jonesová“ – hovoria ľudia pri okienku na pošte a držia si ruku na ústach. „Jej manžel je, no, však vieš – nie celkom pri zmysloch. Vieš čo mi nedávno hovorila Pam? Šla vraj niekedy okolo a ten starý pán na ňu zízal z domových dverí a mal na sebe iba pyžamo.“

V posledných rokoch sa hodne urobilo pre to, aby sa vzťah k postihnutým zmenil. Ľudia sa naučili prijímať divné chovanie skupín detí alebo mladistvých, ktoré idú na kúpalisko v autobuse. Je načase, aby sa takémuto láskavému prijatiu dostávalo aj starým ľuďom, ktorí, po normálnom živote plnom práce, musia svoju starobu tráviť v temnotách duševného zmätku. Kto druhému človeku berie jeho osobnosť, odmieta ho, pohŕda ním, tak ten odludšťuje seba.

Hospodin sa pozerá na starých ľudí plný dobrotivosti a súcitu: „... až do šedín vás budem nosiť, ja som vás učinil, ja i dvíham, ja ponesiem i zachraňujem“ (Izaiáš 46,4).

Sú obdobia v našich rodinách, kde sa všetci spoja, aby pomohli tomu, kto sa dostal do ťažkej situácie. Taktiež v rodine veriacich bývajú takéto obdobia, kedy sa musíme ujímať bratov a sestier, ktorí nás potrebujú.

Robert Davis, ktorý sám ochorel Alzheimerovou chorobou, hovorí o úžase, ktorý môže postihnúť kresťana, keď ochorie na túto chorobu: „Možná prvá vnútorná zmena, ktorú som spozoroval, bol strach. Predtým som skutočný strach nepoznal. V noci, keď bola vôkol mňa úplná tma, prichádza tento nezmyselný strach. Potešujúce spomienky zmizli a sú nedostiahnuteľné. Posilňujúce verše z Biblie sú zabudnuté... Musím sa pýtať, či to nekonečné blúdenie dookola mnohých ľudí s Alzheimerovou chorobou nie je jednoducho pokusom uniknúť z mučivého strachu.“

Ako som vídávala u otecka krčiť sa a odvracať sa od hluku, zmätku

a násilia v nepozorne zapnutej televízii, ako som videla jeho natiahnutú ruku, ktorá sa chcela uistiť, že sme s ním, a ako som potom spozorovala, že sa jeho úzkostlivá myseľ uspokojuje, keď mu položím ruku na čelo a modlím sa, tak som teraz videla, že ako rodina kresťanov, sme povinní pomáhať tým, ktorí sú v dnešnej spoločnosti na tejto ceste. Kdesi je človek, alebo skupina ľudí, s ktorými Pán Boh chce v tejto veci konať.

A čo s tými, ktorí sa o takýchto ľuďoch starajú? Ani oni nie sú vylúčení z Božej lásky. „Všetko v prírode rastie v tme,“ a práve v temných dobách života zakúšame obzvlášť Božiu lásku a objavujeme okolo seba obecnosť neospevovaných hrdinov.

Robert Davis takúto k službe ochotnú lásku zakúšal. „Nikdy som si vlastne poriadne neuvedomoval, koľko lásky k tomuto zvláštnemu obecnstvu patrí, pretože som vnímal týchto hrdinov len zo svojho zdravého bytia. Teraz som vošiel dverami do vnútra a nachádzam zástup milujúcich, trpiacich, neospevovaných hrdinov, ktorí žijú odvážnym životom v Kristu, pretože ho spájajú s Jeho utrpením. Aj apoštol Pavel vošiel týmito dverami aj keď hľadal uzdravenie, a Pán mu povedal: „*Som s tebou a viac ti netreba. Moja moc sa prejaví práve v tvojej slabosti.*“ (2. Korint'anom 12,9)

Keď som pred viac ako 30 rokmi vyrážala do Afriky, napísala som si na svoju modlitebnú kartičku to, čomu i dnes stále verím:

Moja slabosť: Jeho sila.

Moje zlyhanie: Jeho začiatok.

Moja smrť: Jeho život.

OBSAH

Predhovor k českému vydaniu	3
Predhovor k slovenskému vydaniu	4
Rozlúčka s Afrikou	7
Prvé zmeny	13
Svet sa stále zmenšuje	19
Neviditeľné tiene	24
Starí ľudia nie sú žiadne malé deti	29
Môj sen musí počkať	33
Krátkodobá opatrovateľská služba	38
Z môjho denníka	42
Rast skrze problémy	48
Teta Kay	52
Byť pripravený prispieť	56
Pri celi cesty	60
Začínať niečo nové	64
Zodpovednosť cirkvi	68